

Att bryta (i) det vita rummet – om radiojournalister med svenska som andraspråk

Examensarbete
logonomexamen
Vårterminen 2014
Poäng: 15 hp
Författare: Astrid Assefa
Handledare: Tindra Thor,
Susanna Leijonhufvud

Sammanfattning

Syftet med studien är att undersöka hur journalister med svenska som andraspråk på public service-institutionen Sveriges Radio (SR) upplever sitt andraspråkstalande i relation till yrkesutövandet. Hur det är att arbeta i ett offentligt talaryrke och vara andraspråkstalare. Förhoppningen var att i studien blottlägga språkliga normer och maktordningar som påverkar journalisterna och deras arbete.

Fyra SR-journalister med ursprung i fyra olika länder och i olika ålder intervjuades. Eftersom undersökningen söker kvalitativ kunskap valdes kvalitativa intervjuer.

Med tanke på att informanterna bryter mot den rådande normen och då framför allt mot den språkliga rikssvenska talnormen på SR och i det svenska samhället valde jag att arbeta utifrån ett normkritiskt perspektiv. Normkritiska analysredskap och begrepp som jag använt mig av är intersektionalitet, rasifierade och vita kroppar, det vita rummet och den differentierade vita blicken.

Som journalister inom public service befinner sig informanterna högt upp i vissa maktordningar. Yrkesgruppen journalister har publicistisk makt och de har relativt hög status i samhället. Människor har också ett mycket stort förtroende för public service och då särskilt för SR. Men informanternas närvaro i det vita rummet visade sig vara villkorad. Studien visar att de i flera avseenden befinner sig i ett utanförskap på grund av sitt avvikande språkbruk. Ett utanförskap som antingen gör individen osynlig eller alltför synlig i det vita rummet.

I krislägen, när arbetsstyrkan minskas och tjänster dras in visar exempel i studien på hur bortflyttade vita menar att de rasifierade och mångfalden har berövat dem deras plats.

Lyssnare reagerar både positivt och negativt på det annorlunda talet.

Somliga lyssnare betraktar informanterna ur den differentierade vita blickens olika synvinklar som den rasistiska, den etnotistiska och den erotiska blicken. Informanterna utsätts både för uppvaktning och för allvarliga hot. Samtidigt är de föregångare och förebilder för andra rasifierade eller eftersatta grupper.

Forskning visar att vi människor blixtnabbt bedömer varandra utifrån röst, tal och eventuell brytning. Detta också utifrån hur socialt önskvärda vi uppfattar talarna och utifrån det kulturella avstånd vi upplever mellan vårt eget och det som vi tror är talarens ursprungsområde. Här finns ett hotande förtroendegap mellan vissa lyssnare och andraspråkstalande radiojournalister i public service. Ett gap som det är viktigt att överbrygga eftersom förtroende är en grundpelare i public service-media.

Informanterna problematiserar mångfaldsbegreppet och de förhåller sig med viss skepsis till så kallade mångfaldsprojekt.

Studien visar att rikssvenska är den talnorm som gäller på SR.

Studien visar att närvaron av andraspråkstalande journalister på flera av SR:s redaktioner och i eteren är ett pågående normbrott.

Sökord: svenska som andraspråk, bruten svenska, brytning, accent, utländsk brytning, utländsk accent och radiospråk.

Abstract

The purpose of this study is to investigate how journalists who speak Swedish as a second language in the public service institution Sveriges Radio (SR) experience their second-language speaking in relation to their professional practice. How it is to work in a public speaking position as a second-language speaker. The aim of this study was to reveal language norms and hierarchies that affect the journalists and their work.

Four SR-journalists originating from four different countries and of different ages were

interviewed. As the study seeks qualitative knowledge, qualitative interviews were conducted. Because the informants break the prevailing norm primarily the national Swedish language/speech (rikssvenska) norm I chose to analyse the material through a normcritical approach. Analytical tools and concepts that I have used are intersectionality, racialized bodies/bodies of colour, white bodies, "det vita rummet" (the white room, white spaces), and the differentiated white gaze.

As journalists in public service the informants are in positions of power within certain constituencies. Professional journalists have publishing power and they are relatively highranking in society. People have a very high trust in public service institutions and especially in SR. But the presence and power of the informants in the white spaces turns out to be conditional. The study shows that, in many respects, they are in an outsider position on account of their deviating language use. This outsider position either makes the individual invisible or far too visible in the white room.

In a situation of (economic) crisis, when the workforce has to be reduced this study shows how white journalists, who are eliminated, say that the the people of colour and diversity took their place.

Listeners react both in a positive and in a negative way to the deviated speech.

Certain listeners look at the informants with different aspects of the differentiated white gaze, including the racist, the ethnicizing and the erotic gaze.

The informants are exposed both to infatuation and serious threats. At the same time they are forerunners and role models for other racialized people, neglected or minoritized groups.

Research shows that we human beings very quickly judge each other according to voice, speech and possible accent. We judge also according to how socially desirable we find the speaker and how wide we find the gap between our own culture and the culture from which we imagine a speaker originates. Here we find a threatening confidence gap between certain listeners and the radio journalist in public service who has an accent. This gap is important to bridge as confidence is such an important element in public service media.

The informants problematize the concept of diversity and they remain somewhat sceptical of so-called diversity projects.

The study shows that rikssvenska is the speaking norm at SR.

The study shows that the presence of second language speaking journalists in several of the editorial offices of SR is a challenge or an ongoing breakdown of the norm.

Search words: Swedish as second language, broken Swedish, accent, foreign accent and radiolanguage.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Abstract	1
Innehållsförteckning	3
Förord	4
1. Inledning.....	5
2. Bakgrund	6
2.1 Brytning och andraspråk	6
2.2 Policy- och styrningsdokument	7
2.3 Mediematerial.....	9
2.3.1 Radiohistorik	9
2.3.2 Om andraspråkstal i media	10
3. Forskningsläge	11
3.1 Mångfald	11
3.2 Brytning och förtroende	13
3.3 Lyssnare/Mottagare	15
3.4 Talare/Sändare.....	16
4. Syfte och Frågeställningar	17
5. Teoretiskt perspektiv	17
5.1 Normkritik och intersektionalitet	17
6 Metod	19
6.1 Val av metod	19
6.2 Urval och Avgränsning	19
6.3 Genomförande	20
6.4 Databearbetning och analys	21
6.5 Tillförlitlighetsfrågor.....	22
6.6 Etiska aspekter.....	22
7. Analys.....	23
7.1 Maktordningar	23
7.1.1 Journalist i public service tjänst	23
7.1.2 Plats och utrymme i det vita rummet	24
7.1.3 Mångfald	28
7.1.4 Radioprogrammens hierarki	30
7.2 Röst, Tal, Språk.....	31
7.2.1 Talnorm	31
7.2.2 Språkens och brytningarnas hierarki	34
7.3 Strategi	34
7.4 Framtid	36
8. Diskussion	38
8.1 Metodval.....	39
8.2 Vidare forskning.....	40
9. Slutord	40
10. Litteraturförteckning	42

Förord

Det är givande och roligt att genomföra en studie inom ett intressant ämnesområde och för att kunna genomföra studien krävs självklart en grundkunskap. Jag vill tacka alla mina lärare på högskolan, Stockholms Musikpedagogiska Institut, för två lärorika, inspirerande, krävande och kreativa år på Logonomlinjen. Alldeles särskilt vill jag tacka utbildningsledaren Margareta Thalén, som med sin djupa och breda (teoretiska och praktiska) kunskap om tal- och sångrösten och allt vad därtill hör, med en aldrig sinande entusiasm och lagom stränghet har bibringat mig logonomyrkets vida kompetens. Handledaren är oerhört viktig och jag har haft förmånen att ha två handledare. Susanna Leijonhufvud och Tindra Thor har inspirerat och uppmuntrat mig, hjälpt mig att strukturera, att förstå de akademiska kraven, att komma framåt och att rensa i ord- och idéjungen. Att skriva en uppsats efter teknikens och formaliteternas alla regler är en konst. Här har SMI:s studierektor Bengt Ohlsson varit en kompetent, tålmodig och nödvändig guide.

1. Inledning

På teatern görs en blixtnabb överenskommelse mellan skådespelare och publik vid föreställningens början där i det gemensamma teaterutrymmet. Vad ska vi leka och låtsas tillsammans och hur? Skickliga skådespelare kan oavsett ålder, kön, utseende och hudfärg gestalta människor, djur, ting, känslor, idéer och så vidare. I mitt skådespelarliv har jag varit allt från drottning, tiggare, man och barn till gås och kackerlacka. När jag efter många yrkesverksamma år började arbeta som teaterchef såg jag få gränser för gestaltning på scenen. Dock med ett viktigt undantag. Det gällde det talade språket. Trots att jag under många år arbetat för en större mångfald i arbetslivet i allmänhet och inom scenkonsten i synnerhet var jag tveksam till att engagera skådespelare som inte hade svenska som modersmål och som talade svenska med hörbar utländsk brytning och accent. Det fanns hos mig en oro för att en språkbehandling som markant avviker från rådande språknorm, det vill säga den rikssvenska som vanligtvis talas på svenska scener, skulle försämra publikens upplevelse. Jag hade en inte särskilt väl underbyggd uppfattning om att svenska med brytning och främmande accent skulle hacka sönder rytmen i språket, göra det mer onyanserat och dessutom sätta i förståelsen av handling och berättelse. På teatern ska publiken höra bra, förstå och kunna njuta av röstens, ordens och språkets hela färgpalett och möjligheter. Skådespelarna ska vara ord-, språk- och ljudekvilibrister. De ska kunna förhöja, böja, tänja, måla och leka med språket. På scenen ska prosodin, det vill säga talets melodiska förlopp, frasering och rytm utnyttjas till fullo på olika innovativa sätt för att levandegöra och gestalta de mest skilda karaktärer, fenomen och berättelser. Men efter reflektion, studier av och samarbete med skådespelare, som har svenska som andraspråk, kom jag så småningom fram till att ett annorlunda sätt att uttala svenska ord och en avvikande språkmelodi inte nödvändigtvis drar ned den konstnärliga kvaliteten eller försvårar förståelsen. Så här i efterhand tror jag, kanske som en omedveten kompensation för det annorlunda talet, att jag ställde högre krav på dessa skådespelares yrkeskompetens än på skådespelare som talar enligt den rikssvenska normen. De skådespelare med svenska som andraspråk som jag engagerade hade ofta en större fysisk uttrycksfullhet, en bättre timing och musikalitet.

Utifrån mina erfarenheter av och reflektioner kring språk, tal och uttal på teaterscenen har jag kommit att intressera mig för tal och kommunikation i olika situationer och framför allt i offentliga sammanhang. Det är mycket viktigt för en talare att få lyssnaren att tro på och lita på henne. Det gäller att skapa vad man inom retoriken kallar *pistis* (trovärdighet). Grupper i offentliga talar- och förtroendeyrken som skulle kunna vara intressanta att undersöka är till exempel politiker, radio- och tvjournalister, pedagoger, ledare (näringsliv, myndigheter, fackföreningar, styrelser, organisationer) och skådespelare. Under mina dryga sju år som länsteaterchef arbetade jag för att bygga en ensemble bestående av både rasifierade¹ (icke-vita) och vita kroppar². Det vill säga en ensemble som speglar det nutida Sverige. På landets teaterscener ser vi oftast homogena ensembler sammansatta av enbart vita kroppar. Vilka kroppar som räknas som vita eller som rasifierade är inte bara beroende av hudfärg.

Att räknas som vit eller icke-vit handlar med andra ord inte alltid om konkret hudfärg eller färg på ögon och hår, för gränsdragningen mellan vita och icke-vita förändras kontinuerligt på samma sätt som uppfattningar om vad som är manligt och kvinnligt, och den ser också olika ut på olika platser (Hübinette et al, 2012, s.32).

Svenskar med utländsk bakgrund utgör mer än en fjärdedel (26,5%) av Sveriges befolkning. Av dessa svenskar har 40 % sin bakgrund utanför västvärlden. Det innebär att rasifierade svenska kroppar utgör 11 % av Sveriges befolkning (Hübinette, 2012). Adderar vi dessutom

¹Rasifierad, se kap.5, s.17-18

² Kropp, se kap.5, s.17-18

svenskar av europeiskt och nordamerikanskt ursprung vars hudfärg och utseende inte motsvarar den vita utseendenormen kommer vi upp i en ännu högre andel av den svenska befolkningen. När så stora grupper av landets befolkning sällan eller aldrig får se sig speglade och representerade på svenska, oftast offentligt finansierade, scener är det ett problematiskt faktum som måste tas på allvar. Det finns anledning att reflektera över detta som ett demokratiskt problem.

Det offentliga samtalet kring representation, etnicitet och makt i det svenska samhället är ett angeläget sådant, och handlar i grund och botten om demokrati... om man betraktar scenkonsten och teatern som en del av samhället och som en arena där samhällsfrågor ständigt aktualiseras och bearbetas, kan en analys av den interna scenkonstnärliga diskussionen sammanlänkas med diskussionen såsom den förs i det omgivande samhället. (Yael Feiler, ”Från färgblindhet till färgseende. Om representation, etnicitet och makt i scenkonsten.” Hübnette et al, 2012, s.167).

Ämnet för denna studie emanerar ur mitt arbete med och intresse för rösten och talet och ur min oro för det demokratiska problem som bristen på mångfald och underrepresentation av rasifierade kroppar och röster i offentligheten innebär. Sammansättningen av Sveriges befolkning har förändrats radikalt sedan 1960-talet. Tack vare globalisering och rörlighet, arbetskraftsinvandring, flyktinginvandring, adoption med mera pågår en internationalisering av den svenska befolkningen och det svenska. Med denna undersökning hoppas jag få fatt i en skärva av en så omfattande samhällsförändring. Jag har i studien valt att vidga scenen och kliva ut på en arena som är central för det demokratiska samhället, public service. Genom att intervjua radiojournalister med svenska som andraspråk och gå igenom befintlig forskning påbörjar jag en undersökning och genomlysning av ett mindre område i den större helheten.

2. Bakgrund

Brytning och *andraspråk* är viktiga begrepp i denna studie. Jag inleder därför bakgrundskapitlet med att undersöka dem. Därefter följer en kort genomgång av policy- och styrdokument för Sveriges Radio (SR) och de delar av dessa dokument som är relevanta för studien. Under min research fann jag också mediematerial som radiohistorik, reaktioner på brytning i offentligheten och andraspråkstalares egna reflektioner kring sitt språk. Tillsammans ger dessa avsnitt en bakgrund till denna studie om tal av andraspråkssvenska i offentligheten.

2.1 Brytning och andraspråk

Det finns inte någon precis och enhetlig definition av begreppet *brytning* men det är starkt förknippat med talproduktion och syftar oftast på ett avvikande uttal i andraspråket. Förutom att andraspråkstalarens uttal skiljer sig från den inföddes tal så finns det ofta stora skillnader dem emellan i uppfattning av ljudkategorier och gränser mellan kategorier (Abrahamsson, 2004). Nationalencyklopedin definierar utländsk brytning som

avvikelser från de konventioner som gäller för uttal, ordval och satsbyggnad i ett standardspråk eller i en lokal språkvariant. Avvikelserna ger infödda intrycket att talaren är av utländskt ursprung. Termen syftar oftast på avvikande språkljud, språkrätm och intonation. En viktig orsak till brytningen är att modersmålets uttalsvanor lyser igenom... Om ett främmande språk lärs in efter puberteten är det ovanligt att uttalet blir utan brytning, även om andra delar av språket behärskas fullständigt, t.ex. ordförråd och satsbyggnad (NE, Band 3, 1990).

Med termen *andraspråk* menar man vanligen ett språk som lärts in efter att förstaspråket, även kallat modersmålet, har etablerats. Begreppen förstaspråk, andraspråk och så vidare betecknar i vilken ordning språken lärts in och inte vilket språk som talaren behärskar bäst. (Abrahamsson, 2009, s.13-14). Andraspråksinläring sker i det land där språket talas och innebär en socialisation in i det nya språket. (Hammarberg 2004, s.26). När två språk lärs in samtidigt från spädbarnsåldern talar man om simultan tvåspråkighet. Termen *successiv*

tvåspråkighet betecknar att ett andra språk lärs in först efter att det första språket har etablerats.

2.2 Policy- och styrningsdokument

Sveriges Radio översätter sitt public service-uppdrag till ”att sända radio i allmänhetens tjänst”. Sveriges Riksdag beslutar om SR:s uppdrag och Sändningstillstånd. Sändningstillståndet som anger villkoren för SR:s uppdrag utfärdas av Regeringen via Kulturdepartementet. All radio- och tv-media lyder under Radio- och tv-lagen (2010:696). Det särskilda med public service-media i en demokrati är att programverksamheten ska präglas av oberoende och stark integritet. Den ska bedrivas självständigt i förhållande till staten, olika ekonomiska, politiska och andra intressen och maktsfärer i samhället (uppdraget, sr.se 140325).

Följande paragrafer i Sändningstillståndet är relevanta för min undersökning.

Innehållet i sändningarna

6 § SR ska erbjuda ett mångsidigt programutbud... I detta ligger att tillhandahålla ett varierat utbud på det svenska språket. SR har ett särskilt ansvar för det svenska språket och dess ställning i samhället.

Språkvårdsfrågor ska beaktas i verksamheten. Programverksamheten ska som helhet bedrivas utifrån ett jämställdhets- och mångfaldsperspektiv... Programmen ska utformas så att de genom tillgänglighet och mångsidighet tillgodoser skiftande förutsättningar och intressen hos befolkningen i hela landet.

Programutbudet ska spegla förhållanden i hela landet och den variation som finns i befolkningen samt som helhet präglas av folkbildningsambitioner. SR ska beakta programverksamhetens betydelse för den fria åsiktsbildningen och utrymme ska ges åt en mångfald av åsikter och meningstrytningar.

9 § ... SR ska bevaka, spegla och kritiskt granska händelser på kulturlivets olika områden i Sverige och i andra länder. Det utländska programutbudet ska spegla olika kulturkretsar och innehålla program från olika delar av världen... SR ska spegla de många olika kulturer och kulturyttringar som finns i Sverige.

10 § ... SR ska ta hänsyn till de språkliga behoven hos barn och unga som tillhör språkliga eller etniska minoritetsgrupper.

12 § SR:s samlade programutbud på de nationella minoritetsspråken samiska, finska, meänkieli och romani chib ska... öka årligen jämfört med 2013 års nivå. Ökningen ska vara betydande. SR ska även erbjuda ett utbud på det nationella minoritetsspråket jiddisch och andra minoritetsspråk. SR ska ha en dialog med de berörda grupperna. (Kulturdepartementet, 2013).

I Sändningstillståndet talas det i allmänna termer om mångsidighet och tillgänglighet. När det gäller språk så nämns det svenska språkets betydelse och de prioriterade nationella minoritetsspråken. Dessa paragrafer handlar om innehållet i sändningarna och berör således inte produktionsförhållanden till exempel vilka som producerar och leder programmen. SR:s Mångfaldspolicy, utgår från Diskrimineringslagen, Yttrandefrihetsgrundlagen och Radio- och TV-lagen. I policyn finner jag inget uppseendeväckande. Dokumenten handlar främst om programutbudet och de medverkande. Sveriges Radio ska vara ett föredöme när det gäller jämställdhet mellan könen och etnisk mångfald i programproduktionen. SR ska enligt policyn låta medverkande med olika etnisk, religiös och kulturell bakgrund framträda som individer och inte i första hand som representanter för den egna etniska eller kulturella gruppen. Mångfald innebär att experter och källor har olika etnisk och kulturell bakgrund (SR, Mångfaldspolicy).

När det gäller mångfald bland SR:s medarbetare citeras Diskrimineringslagen. ”Arbetsgivaren ska bedriva ett planmässigt arbete med tydliga och uppföljningsbara mål för att främja den etniska mångfalden på arbetsplatsen.” Under rubriken ”Rollen som chef och arbetsledare på Sveriges Radio” uppmanas chefer och arbetsledare att analysera och beakta mångfaldsarbete och mångfaldsaspekter och att sätta mät- och uppföljningsbara mål.

Analysera mångfaldsarbetet både ur ett personal- och programperspektiv tillsammans med medarbetarna. Sätt årligen konkreta och mätbara mål som följs upp. Beakta mångfaldsaspekterna vid rekrytering...

Använd Mångfaldspolicyn vid externa upphandlingar som till exempel produktionsbolag.
(SR, Mångfaldspolicy).

Personalavdelningen sände mig också ett utdrag ur SR:s ”PUBLIC SERVICE-HANDBOK”. Det är en skrift som innehåller råd och riktlinjer för SR:s medarbetare. De kapitel man ansåg relevanta för min studie var kapitel 17 ”LYSSNARKONTAKT, KRITIK och HOT” och kapitel 18 ”SPRÅKET”. I språkavsnittet som omfattar en dryg A4-sida finns råd och riktlinjer som är allmänt hållna och något motstridiga. Där sägs om språket ”... att det ska vara begripligt, levande och korrekt”. Vikten av att medarbetarna använder ett språk som de flesta i publiken förstår påpekas. Man framhåller att begripligheten ökar med god artikulation, rätt betoning och korrekt uttal och man pekar på att ett väl avvägt taltempo och riktig pausering hjälper lyssnaren att uppfatta och ta till sig information. Språket ska vara levande och där ska finnas ett personligt engagemang. Medarbetarna uppmanas till ”... omsorg i ordval och formuleringar och gärna en kreativ och nyskapande användning av svenska språket.” Strax efter detta under delrubriken ”18:3 KORREKT” blir gränserna snävare ”... En korrekt språkbehandling inger förtroende och ökar dessutom trovärdigheten i sak. Genom att uttrycka oss språkriktigt minskar vi *störningsrisken* [min kursivering] så att lyssnaren kan koncentrera sig på vad som sägs eller skrivs i stället för att distraheras av språkproblem.” I avsnitt ”18:4 DIALEKT och BRYTNING” är fokus mer på utifrån medverkande än på medarbetare. ”Tal på dialekt eller bruten svenska är en del av den språkliga mångfald som finns i Sverige och både medarbetare och medverkande har rätt till sitt eget språk. Om dialekten eller brytningen någon gång går ut över begripligheten är det medarbetarens uppgift att förklara det som kan vara oklart för lyssnaren.” (Public Service-handboken, s.3).

Tillsammans med UR och SVT har SR de två språkvärdarna Eva Göransson och Stefan Lundin anställda som språkvårdare och språkrådgivare. På SR:s hemsida finns ”Språkråd” och reflektioner kring dialekt och brytning.

Att tala ”dialekt”, dvs. med en regional färg som visar varifrån man kommer, är numera tveklöst tillåtet i radio och tv. För medverkande har det egentligen alltid varit det – att samma sak också ska gälla medarbetare i alla funktioner är en insikt som vuxit fram gradvis. Nu pågår en liknande utveckling i synen på utländsk brytning. Svenska språket är idag ett gemensamt kommunikationsmedium för alla som bor här, oberoende av ursprungsland. Det innebär att uttal som är mer eller mindre färgade av andra modersmål har blivit en normal del av verkligheten i språksamhället. I medierna ska detta självklart återspeglas vid valet av medverkande. Under den förutsättning som gäller för allt programarbete – att innehållet går fram tydligt och begripligt – ser språkvården inte heller några hinder för att även medarbetare ska få tala ”bruten svenska”. Det är viktigt att inte dra förhastade slutsatser om språklig och annan kompetens på grund av en hörbar brytning. (www.sverigesradio.se, 140403)

SR:s språkvårdare finner alltså att lyssnarnas avoghet gentemot dialekter har minskat radikalt och att publiken nu är redo för nästa gränsutvidgning. Olika varianter av svenska med utländsk brytning ska inte längre hindra kompetenta kandidater från att få arbete på SR. Finska, samiska, meänkieli, romani chib och jiddisch fick under 1990-talet status som nationella minoritetsspråk. Detta som en följd av Invandrapolitiska Kommitténs slutbetänkande ”Sverige, framtiden och mångfalden”, som lades fram år 1996. Nationell status innebär att de invånare som använder språken ges särskilda rättigheter. De ska bland annat kunna använda finska, meänkieli och samiska i kontakten med svenska myndigheter. SR sänder program på de fem språken. Särskilda redaktioner finns för fyra av dem: Sisuradio (finska), Meänraatio (meänkieli), Sameradion (flera samiska språk), Radio Romani (flera romanidialekter). Dessutom finns SR International, som är en samlad redaktion för invandrarspråk (SR, Public serviceredovisning 2013). I Regeringens proposition inför de nya sändningstillstånden för SR, UR och SVT 2014-2019 står det att samhällets åtaganden gentemot de nationella minoriteterna förtydligas särskilt genom rättsliga regleringar i språklagen (2009:600) och lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (2009:724), men också i sändningstillstånden för SR, SVT och UR genom att programföretagen ska

beakta språkliga och etniska minoriteters intressen (prop. 2012/13:164). Det framgår även att verksamheten ska vara ett prioriterat område, att tillgängligheten ska förbättras och att minoritetsspråken samiska, finska, meänkieli och romani chib ska inta en särställning. Företagen ska också ta hänsyn till de språkliga behoven hos barn och ungdomar som tillhör språkliga och etniska minoritetsgrupper.

I det senaste sändningstillståndet för 2014-19 krävs en betydande ökning av programutbud på fyra av de nationella språken. Dessutom ställs nya krav på att SR ska ”erbjuda ett utbud på det nationella minoritetsspråket jiddisch och andra minoritetsspråk samt att SR ska ha en dialog med de berörda grupperna.” När det gäller mångfald läggs tyngdpunkten fortfarande vid programmets innehåll och på de utifrån medverkande. Behovet av och krav på en större mångfald bland medarbetarna nämns vanligtvis i samband med diskrimineringslagen och rekrytering.

2.3 Mediematerial

2.3.1 Radiohistorik

Först på senare år har vi kunnat höra radiojournalister och programledare som har annat modersmål än svenska i de allmänna program som produceras av SR. Dessa medarbetare står för en ny språklig praktik i public service (PS). Här finner jag att det är viktigt att gå tillbaka i SR:s historia och se på normbrott som har ägt rum och påföljande lyssnarreaktioner för att få en bakgrund till dagsläget och för att kunna göra jämförelser.

Företaget AB Radiotjänst ägt av den svenska pressen, nyhetsbyrån TT (Tidningarnas Telegrambyrå) och intressenter inom radioindustrin fick 1924 tillstånd av svenska staten att bedriva rundradioverksamhet i Sverige. Den 1 januari 1925 påannonserade hallåmannen Sven Jerring Radiotjänsts första program, en högmässa från S:t Jakobs kyrka i Stockholm. Tre år senare, år 1928, sändes de första skolradioprogrammen. Samma år gjordes också den första lyssnarundersökningen. Minst 150000 personer deltog. Våren 1937 hade 1 miljon radiolicenser tecknats. Under hösten startades Dagens Eko som ett kommenterande nyhetsprogram. TT skötte som tidigare de korta telegramsändningarna. Sättet att tala i radion formades av de första programtjänstemännen som, enligt språkforskaren Åke Jonsson (språkvårdare på SR 1981-91), alla hade akademisk utbildning.

Eftersom radiomediet var nytt, fanns det inte någon tradition inom radion att falla tillbaka på, utan det blev naturligt för de första programtjänstemännen att föra det tonläge och den stil vidare som var förhärskande bland den tidens akademiskt bildade... De föreläsare och föredragshållare som anlätades hade i regel samma bakgrund som radions egna medarbetare, varför språket i radio kom att ligga på en och samma tämligen höga stilnivå – formellt oantastligt och värdigt korrekt... Självfallet skulle hallåmannen ha ett visst språk och en viss röst. Rösten skulle vara mjuk och välklingande och inte ha några tröttande egenheter. I ett uttalande av riksprogramchefen Julius Rabe, 1929, heter det t.ex. att hallåaspiranterna åtminstone skall ha hum om ”hur kultiverat svenskt språk skall klinga och kunna göra sig reda för vad i rösten och språkets behandling det är, som gör att talet blir kultiverat. Att det inte duger med talfel förstår envar, men man bör också akta på att vederbörandes organ äger naturlig sonoritet och klangfullhet.” Hallåmannen skulle också vara, som man sade ”dialektfri”. Med detta menades att det inte skulle gå att lokalisera honom geografiskt (Jonsson, 1987).

Det sker normbrott vad det gäller radiomedarbetares röster och tal i etern 1929 och 1934 då man prövade kvinnliga hallåpersoner och likaså 1938 då en kvinna för första gången läste nyheterna. Folkstorm utbröt och radions växel blev nedringd med klagomål över hur opassande det var med människor av kvinnokön som hallåpersoner eller nyhetsuppläsare i svensk radio. ”Radion var från början en övervägande manlig företeelse... Det dröjde faktiskt till ett stycke in på 1940-talet, innan kvinnor regelbundet kom att hallåa i radio.”(Jonsson, 1987). Tjugo år senare hördes ett nytt tilltal på Sveriges Radio.

I samband med Melodiradions start i början av 1960-talet fick sig den traditionella hallåstilen en knäck. Den enhetliga kören av hallåröster tillfördes då nya medlemmar med nya tonfall, kalkerade på främst engelska och amerikanska mönster... den svenska satsmelodin flög all världens väg. Det språkliga krav på "dialektfrihet" som ställdes på hallåmannen kom också redan från början att ställas på nyhetsuppläsaren. Andra medarbetargrupper, såsom kommentatorer, reportrar och utrikeskorrespondenter, tilläts däremot ha kvar olika regionala drag i språket. Huvudsaken var att de var begripliga över hela riket (Jonsson, 1987).

Så sent som år 1976 lästes nyheterna för första gången inte som brukligt på rikssvenska av den manlige journalisten utan på dialekt, närmare bestämt på skånska. Skånskan är en distinkt dialekt med diftonger³ och tungrots-r⁴. Vid attitydundersökningar om dialekter klassas ofta en, för respondenten, svårförståelig dialekt också som ful. Det kan tänkas att det finns dialektala maktordningar som får konsekvenser för vilka dialekter som anses acceptabla och inte. Mälardalsdialekten ligger närmare rikssvenskan än skånskan.

Hans framträdande föregicks av många diskussioner mellan åtskilliga tjänstemän inom företaget. Bandet med hans provuppläsning skickades också till Svenska språknämnden för utlåtande. På språknämnden såg man saken som ett intressant experiment. Det kunde vara spännande att se om svenska folket nu var moget att välkomna nyheter av ett annat sändebud än de gamla vanliga (Jonsson, 1987).

Anna Westerberg, förste forskningsantikvarie vid Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala, konstaterar i en intervju att "... då radionyheter för första gången lästes upp på lätt skånska så blev det ett ramaskri." (Expressen.se 120524). Även radiomedarbetare har berättat om starka och negativa reaktioner på dialektpremiären i nyheterna. Det har dock varit svårt att finna belägg i forskningen för detta. Förändringar i tal, röstbehandling och tilltal tycks ske först inom redaktioner där man arbetar med populärkultur. Den manliga och dialektfria normen bevaras längst inom de högstatusredaktioner som förmedlar nyheter och gör nyhetsreportage.

För media i allmänhet och för public service i synnerhet är lyssnarnas, tittarnas och läsarnas förtroende oerhört viktigt. Sedan 1997 genomförs varje år en mätning av svenskarnas förtroende för samhällsinstitutioner, media och företag. Ansvariga för undersökningen som kallas Förtroendebarenometern är professorerna Sören Holmberg och Lennart Weibull verksamma vid SOM-institutet vid Göteborgs universitet tillsammans med marknadsundersökningsföretaget TNS Sifo. I den senaste undersökningen, februari 2014, låg SR för fjärde gången i topp följt av SVT. Av de tillfrågade har 73 % mycket eller ganska stort förtroende för SR, 71 % för SVT och förtroendet är stabilt över tid. Som jämförelse kan nämnas att Universitet/högskolor låg på 64 % medan Regering och Riksdag låg längre ner på listan med 41 respektive 42 % (Förtroendebarenometer, 140306).

-Det är oerhört glädjande och visar att det finns en stark uppbackning bland svenska folket kring ett opartiskt och oberoende Sveriges radio, säger vd Cilla Benkö (140402).

2.3.2 Om andraspråkstal i media

För att belysa det förfrämligande som kan ske av det tal som avviker från den rådande normen och som påverkar attityder till andraspråkssvenska lånar jag ett par exempel från tv-mediet. Vilket svenskt tal väljer man att texta i svensk public service-tv? Journalisten Anna-Malin Karlsson skriver så här i Svenska Dagbladets språkspalt:

I SVT:s litteraturprogram Babel den 11 november intervjuades den finska författaren Rosa Liksi. Hon har finska som förstaspråk, men talar också bland annat svenska, ryska, meänkieli, norska, danska och engelska. I programmet textades Liksoms svenska svar på programledarens frågor (som inte textades). Detta trots att hon talade långsamt och med tydlig artikulation.

³Vokaliskt ljud som kontinuerligt övergår från en vokal till en annan (Sundberg, 2007).

⁴Ett skorrande ljud som bildas med tungryggens bakre del höjd mot gomseglet och tungspenen (Elert, 2000).

... genom att texta en persons tal i ett annars otextat program markerar man att just detta tal förväntas uppfattas som främmande och svårt. Markeringen kan befästa bilden av att vissa sorters svenska är avvikande och bristfälliga. Begriplighet och attityder kan tyckas vara olika saker, men undersökningar av hur vi förstår varandra i de nordiska länderna visar att det faktiskt hänger ihop. Oslobor som gillar Sverige, har lätt för att förstå svenska. Och skåningar, särskilt Malmöbor som gärna orienterar sig mot Danmark, förstår danska bättre än övriga svenskar. Självklart spelar det också roll att de ofta hör danska. Att man i Norge har stor vana vid dialektal variation har också betydelse (Karlsson, SvD, 121120).

Samma praktik kunde noteras i SVT:s Uppdrag Granskning i maj 2013 med den passande titeln ”Den goda viljan”. Där intervjuades som brukligt flera olika personer. Endast två av intervjuerna textades. Den ena var en telefonintervju med dålig ljudkvalité. Den intervjutextning som stack ut var en längre intervju på svenska med en svensk-somalisk journalist, anställd på SR International. Journalistens svenska tal var fullt begripligt trots ett och annat grammatiskt fel. Genom att texta detta fullt begripliga tal pekar programmakarna ut det som annorlunda och svårbegripligt. Det kan uppfattas som en förminskning av talaren och hans tal även om de ansvariga nog i all välmening endast anser sig ha publikens språkförståelse i fokus.

Det är svårt att hitta direkta uttalanden och berättelser om språkpraktiken hos offentliga andraspråkstalare. Men journalisten, dokumentärfilmaren och utrikeskorrespondenten Khazar Fatemi på SVT säger så här när hon intervjuas i SVTs personaltidning.

Trots framgångarna känner jag mig ifrågasatt eftersom mitt språk inte är absolut felfritt.

... Nu och då blir min intelligens ifrågasatt eftersom jag inte har ett absolut felfritt språk. Precis som många andra som inte har svenska som modersmål kan jag snubbla på någon detalj, för mig kan det handla om att jag ibland säger en i stället för ett. Jag skulle önska att vi alla kunde lyssna efter helheten istället för att stirra oss blinda på detaljer (ViPåTv, 13, 2012).

Ett obetänksamt förfrämmande och ett utpekande av ett från normen avvikande sätt att använda svenska språket påverkar både den talande och den lyssnande negativt. En ökad exponering för olika sätt att uttala svenskan kan möjligen öka acceptansen för variationerna.

3. Forskningsläge

Denna studie handlar om talare av andraspråkssvenska i offentligheten och bygger på intervjuer med radiojournalister inom public service. Det visar sig att forskning som specifikt rör talare med svenska som andraspråk i public service-media i princip är obefintlig. Däremot finns det en hel del forskning gjord på angränsande områden som också är relevanta för min studie. Exempelvis är forskning om mångfald, normkritik⁵ och intersektionalitet⁶ väl utbredd. Även inom språkforskning finns det relevant material att hämta. Jag har valt att tematisera litteraturen utifrån dess fokus och inriktning: Mångfald, Brytning och förtroende, Lyssnare/Mottagare och Talare/Sändare. Det följande kapitlet är strukturerat utifrån dessa teman.

3.1 Mångfald

I slutet av 1990-talet började begreppet mångfald och mångfaldsarbete användas i Sverige. Det anspelar på variation och olikheter mellan individer och grupper. Mångfaldsbegreppet har sitt ursprung i det amerikanska bruket av ”diversity” och ”diversity management”. (Wahl et al, 2011). I Sverige har man ofta använt begreppet mångfald i betydelsen ”annan etnisk tillhörighet”. I USA innefattar mångfald flera sociala kategorier som etnicitet, hudfärg, kön, ålder, sexuell läggning och funktionshinder (Wahl et al, 2011). Ett sådant intersektionellt⁷

⁵ Se Kap.5, s.17-18

⁶ Se Kap.5, s.17-18

⁷ Se Kap.5 s.17-18

tänkande har på senare år blivit vanligare också i Sverige.

I sin avhandling om social och etnisk mångfald i högskolan diskuterar fil.dr. Thérèse Hartman begreppet mångfald.

... mångfald är ett politiskt honnørsord som till vardags uppfattas som något positivt. Vad däremot mångfald egentligen innebär och hur det ska uppnås råder det olika åsikter om. Min uppfattning är att mångfald kan ses som en motkraft till exkludering och segregation, en pågående process mot homogenisering. (Hartman, 2009)

Forskarna Paulina de los Reyes och Lena Martinsson problematiserar mångfaldsbegreppet och menar att mångfaldsretoriken bejakar olikheter men oftast missar maktperspektivet. Deras kritik visar på hur användbart det normkritiska perspektivet, som blottlägger under- och överordning, kan vara.

Olikhetsskapandet måste... sättas i relation till samhällets pågående skapande av maktstrukturer och normaliseringsprocesser som naturaliserar och ger stabilitet åt en hierarkisk ordning. Ur detta perspektiv är olikhet inte något fixerat och fördefinierat utan (åter)skapas kontinuerligt i processer av dominans och underordning ... vi ser uppfattningar om olikhet som tätt sammanbundna med processer av exploatering och normalisering vilka i sin tur möjliggör diskriminering, underordning, stigmatisering och exkludering. (de los Reyes, Martinsson, 2005)

Den australisk-brittiska forskaren Sara Ahmed har inspirerat mig i föreliggande studie och hennes arbete har öppnat nya perspektiv för mig. Professor Ahmed, nu verksam vid Goldsmith College, University of London, är en betydelsefull frontfigur när det gäller feministisk, queer, critical race- och postkolonial forskning och teori. Hon är skarp i sin kritik av mångfaldsbegreppet och hur det används. Hon menar att mångfalden blir ett varumärke, den har ett marknadsvärde. Organisationen kan framställa sig själv som ”en lycklig plats, en plats där man uppskattar, välkomnar och gläder sig åt olikheter”. ”Mångfald kommer att handla om att förändra uppfattningarna om vithet snarare än att förändra organisationers vithet”. Ahmed frågar sig vad mångfald betyder för dem av oss som förkroppsligar mångfald.

Med hjälp av mångfalden framställs organisationen som ”lycklig”, som trivsamt, som engagerad i jämlikhet, som antirasistisk... du måste le – du måste uttrycka din tacksamhet över att ha tagits emot. ... du förvandlar en åtgärds punkt till ett resultat... Ställningstagandet för mångfald blir till ett förbud mot att använda ordet ”rasism”... Rasism blir något dåligt som vi inte ens kan tala om, som om det att beskriva X som rasistiskt är att skada eller till och med såra X... För svart personal i mångfaldsvärlden blockeras ständigt erkännandet av rasismens pågående karaktär. Organisationerna ville tala om mångfald *i stället för rasism*. (Ahmed 2011)

Journalisten Helena Huhta undersöker i sin magisteruppsats ett mångfaldsarbete som kallades Zebraprojektet och som genomfördes 2009-2012 hos de tre public servicebolagen SR, SVT och UR. Huhta intervjuade tio personer inom bolagen som under projektiden utbildades till så kallade zebra-coacher. Dessa coacher skulle fungera som främjare av en långsiktig utveckling mot större mångfald i bolagen. I SR:s arbete tolkas mångfald utifrån de sju diskrimineringsgrunderna⁸. Huhta finner i sin studie att för människor som passar in i normen förblir en icke jämställd och diskriminerande praktik ofta osynlig eftersom de själva inte utsätts för den. När diskriminering betraktas som något som sker någon annanstans och inte upplevs som aktuellt i ens eget arbete kan det vara svårt att engagera sig för mångfaldsfrågor och mot diskriminering. För de som inte stämmer med organisationens norm är ojämställdheten däremot tydlig och synlig och detta skapar ofta en hög motivation att arbeta för förändring. Huhtas studie visar också att mångfaldsutbildningen i Z inte ledde till någon

⁸ Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering som har samband med eller grundar sig på kön, könsidentitet eller könsuttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder. Detta är de så kallade sju diskrimineringsgrunderna (DO.se 130901).

nämnvärd förändring i informanternas sätt att arbeta i sina respektive verksamheter. Hon drar slutsatsen att för att mångfald ska bli en integrerad del av mångfaldscoachernas dagliga arbete måste de bli tilldelade detta som en tydlig arbetsuppgift eller ha personlig erfarenhet av ojämfällighet. Huhta urskiljer olika tolkningar av mångfaldsbegreppet. Det talas om en ”yttre mångfald” som utgår från de sju diskrimineringsgrunderna och som enligt zebrautbildningen är lätt att se och mäta. En ”inre mångfald” lyfts fram. Den skulle innebära mångfald av åsikter och sätt att tänka. Detta leder enligt Huhta bland annat till att mångfaldskonceptet kan kritiserats för att vara alltför omfattande och att det är svårt att veta vad som egentligen ingår i det. Detta kan sedan leda till en uppgivenhet inför mångfaldsarbete. Ett resultat av utbildningen menar Huhta var att coacherna tenderade att se individuella skillnader i sin egen homogena arbetsgrupp som en tillräcklig mångfald. En konsekvens av detta synsätt blev att de inte arbetade för att vidga gruppen för att få den mer diversifierad.

I en annan studie tittar Helena Huhta på människors medverkan och synlighet i SVT:s nyheter huvudsakligen utifrån kön. Hon undersöker även andra sociala kategorier. Bland personerna med utländsk bakgrund fann hon att könsstrukturerna var jämställda. Det såg alltså annorlunda ut än hos de medverkande som hade svensk bakgrund. Där var kvinnorna färre än männen. Huhta ser en möjlig slutsats:

Detta kan eventuellt bero på att intersektionen mellan kön *och* etnicitet jämnar maktasymmetrin mellan kön. Det vill säga: personer med etnisk bakgrund först och främst ses utifrån sin etnicitet och sekundärt som man eller kvinna. (Huhta, 2009)

En arbetsrapport av medie- och kommunikationsforskaren Anna Maria Jönsson med den för denna studie så intressanta titeln ”Mångfalden i journalistkåren” (2005) visade sig tyvärr föga matnyttig. Det är anmärkningsvärt att en studie av den svenska journalistkåren utifrån social sammansättning, samhällssyn och nyhetssyn endast nämner etnisk bakgrund i förbifarten på ett par tre ställen i den 72 sidor långa rapporten. I ett avsnitt om uppväxtmiljö skriver Jönsson att undersökningar visar att bara ett par procent av journalisterna har vuxit upp utomlands och då vanligen i Norden eller i övriga Europa. Därefter konstaterar hon kort: ”Andelen journalister med invandrar- eller flyktingbakgrund är låg.” (Jönsson, 2005, s.13). Det omstridda begreppet mångfald synes också vara ett mycket töjbart begrepp som kan fyllas med olika betydelser och till och med tömmas på sitt innehåll.

3.2 Brytning och förtroende

För public service-institutioner är som för alla samhällsinstitutioner förtroendekapitalet mycket viktigt. En annan samhällsinstitution där frågan om förtroende ställs på sin spets på många olika sätt är Rättsväsendet med dess domstolar. Kognitionsvetaren⁹ Niklas Torstensson undersöker i sin avhandling ”Judging the Immigrant, Accents and Attitudes” (2010) hur olika sorters bruten svenska, avsaknad av svenska och tolkningsbehov kan påverka utgången i en tvåspråkig domstolsförhandling. Han visar på hur snabbt vi människor uppfattar att en person talar svenska med brytning och att vi också mycket snabbt formar en bild av den talandes bakgrund, ursprung och personliga egenskaper utifrån en oftast stereotyp uppfattning om det land eller område som vi uppfattar att personen kommer ifrån. Resultaten i avhandlingens undersökningar visar att vilken sorts brytning det är frågan om spelar mycket större roll än graden av den. Torstensson säger: ”... lyssnare utvärderar röster utifrån hur socialt önskvärda de uppfattar talarna, eller utifrån det kulturella avstånd de upplever mellan sitt eget och röstens ursprungsland.” (Pressmeddelande, Umeå universitet, 100119). När det gäller det

⁹ Kognitionsforskning studerar bland annat hur information representeras och bearbetas i den mänskliga hjärnan. Centrala forskningsområden är perceptions- och minnesmodeller, kunskapsrepresentation, inlärning, begreppsbyggnad, språkförståelse, problemlösning, planering samt interaktion mellan människa och dator (NE, 1993).

kulturella avståndet visar avhandlingen att den svenska majoriteten har närmare till Australien än till Lettland. Även bland svenskar som är positivt inställda till invandrare och invandring visade det sig att vissa grupper av invandrare var mer välkomna än andra. Detta menar Torstensson påverkar inte minst nämndemän och jurister.”De flesta dialogrelaterade problemen i domstolarna har andra orsaker än brister i själva tolkningen... Eftersom också tolken oftast talar svenska med en främmande accent, ... får vissa invandrare en dubbel rättslig nackdel i domstolen.” (Pressmeddelande, Umeå univ. 100119). Rättssäkerheten kan stärkas genom att förebygga förutfattade meningar via medvetenhet om hur de flesta av oss fungerar när vi hör brytningar och likaså en medvetenhet om tolkens förutsättningar, menar Torstensson. Han förespråkar också en utbildning i flerspråkighet för nämndemän och jurister. En sådan finns i Sydafrika där det finns elva inhemska språk.

Studierna visar också att trots att vi som lyssnare presterar dåligt gällande att identifiera en utlandsfödd talares förstaspråk, och därmed geografiskt ursprung, så gör vi fortfarande bedömningar av talarens personliga egenskaper och kvalitéer baserade på talarens brytning. Dessa uppfattningar baseras i allt väsentligt på de kollektiva stereotyper rörande karaktärsdrag som associeras med vissa nationaliteter. Den allmänna bristen på kunskap rörande kulturella skillnader i dialogstrategier skapar komplikationer, kan ha betydelse för hur den utlandsfödde talaren blir bedömd och kan därmed i förlängningen också äventyra rättssäkerheten (Torstensson, 2010, s.105).

Människors presentation av sig själva via tal kan ses som en fysisk presentation av självet. Forskning visar att individers tal och röst i hög grad påverkar hur andra människor uppfattar och bedömer dem. Min uppfattning om att talet och rösten påverkar vår interaktion människor emellan mer än vi kanske dagligdags tänker på stärktes när jag läste forskarna Magnus Rödins och Gülay Özcan's experimentella studie ”Is It How You Look or Speak That Matters?” (2011). Studien börjar med att undersöka hur utseendet påverkar människors uppfattning om huruvida den de ser är kompetent och sympatisk. Rödin & Özcan kommer fram till att sättet att tala är en ännu viktigare faktor än utseendet när vi bedömer okända människors egenskaper och förmåga. I studien får försökspersoner i en rekryteringsliknande situation, ett så kallat ”betting game”, bedöma okända människors prestation (utbildning, pålitlighet, ambition och driv) och attraktion utifrån ansikten och talröster. Studien genomfördes bland studenter i Sverige och man utgick från stereotyp vita, svenska ansikten (ljus hud, ljust hår, blå eller gröna ögon) och adderade ansikten som i olika grad avvek från det vita, svenska. Alla rösterna talade *korrekt svenska* [min kursivering] med eller utan utländsk brytning. Studiens resultat visar att försökspersonerna uppfattade, oberoende av kandidaternas testresultat, att individer med stereotypt svenskt utseende presterade bäst, var hyggliga, pålitliga och attraktiva. När man sedan under experimentet lade till tal försvann effekten av det stereotypa svenska utseendet. Försökspersonerna reagerade på samma utseende plus svenskt tal med brytning med en starkt negativ syn på prestationsförmågan.

... Importantly, the stereotypes linking foreignaccented speech to lower levels of performance are not supported by similar differences in candidates' actual test scores, implying that allocating bets based on whether the candidate speaks Swedish with an accent or not can be deemed as unequal treatment based on incorrect stereotypes (at least in this pool of university students). ... we find strong negative beliefs about performance for candidates that speak Swedish with a foreign accent implying that ethnic stereotypes associated with speech override stereotypes associated with appearance (Rödin&Özcan, 2011).

Rödin & Özcan's studie visar alltså att fördomar och negativa förväntningar påverkas mer av de etniska stereotyper som förknippas med bruten svenska än med utseendet. Ett belägg för att tal och röst har mycket stor betydelse för vår uppfattning om människor vi inte känner. Detta tillsammans med ytliga och stereotypa föreställningar om människors egenskaper utifrån språk och utseende kan leda till diskriminering och i förlängningen till en uppbromsning av samhällets utveckling. Rödin & Özcan skriver:”In a hiring situation on the labour market, a candidate might be unequally treated based on both ethnic stereotypes and distaste for interacting.” (Rödin & Özcan, 2011). De pekar också på komplikationerna när

flera dimensioner som till exempel etnicitet och kön är närvarande, vilket enligt min mening, visar på nödvändigheten av ett intersektionellt tänkande. En frågeställning är om den vita dominansen bland journalister och andra medarbetare inom media påverkar skildringen av rasifierade svenskar. Här finns en intressant studie av det långlivade tv-programmet "Efterlyst", (sändningsstart 1990), i den kommersiella tv-kanalen TV3. Trots att det är en tv-studie är den relevant därför att tal och framför allt bruten svenska är en viktig markör i programmen. De attityder och synsätt som studien visar på, menar jag, är så utbredda i det svenska samhället att de skulle kunna finnas också hos anställda inom public service. I sin kandidatuppsats "Mannen talade svenska med brytning" visar Emily Johansson och Hanna Öberg hur stor skillnad det är i behandlingen och skildringen av rasifierade svenskar eller invandrare och vita svenskar i "Efterlyst". I programmen omtalas rasifierade misstänkta förövare som "personer med utländsk bakgrund" och det påpekas att de "talar med brytning". Uppsatsförfattarna finner det uppseendeväckande att det aldrig beskrivs hur vita svenskar talar, om de till exempel talar någon dialekt. Studien visar också på bristande nyansering när det aldrig beskrivs med vilken sorts brytning de rasifierade personerna talar (Johansson & Öberg, 2007). I ett våldtäktsfall målas bilden av de misstänkta gärningsmännen upp.

Männen beskrivs som cirka 180 cm långa och mörkhyade. Speakern lägger sedan in ett intressant och högst värdeladdat ord då hon säger att männen "dessutom talade ett annat språk med varandra". Dessutom kan i det här fallet tolkas som att det "inte var nog med" att männen var mörkhyade utan att de *dessutom* talade ett annat språk än svenska (Johansson, Öberg, 2007).

Johansson & Öberg finner att människor skildras olika beroende på ursprung. Journalister och experter är alltid vita svenskar och majoriteten av gärningsmän och misstänkta är rasifierade och de talar svenska med brytning. Johanssons & Öbergs uppsats illustrerar den brist, som råder i många offentliga sammanhang, på positiva förebilder för och representation av svenskar med rötter i andra länder. Tvärtemot vad tv-programmet "Efterlyst" visar tillhör de flesta kriminella den vita, svenska majoritetsbefolkningen. De ansvariga väljer att inte engagera svenska journalister, poliser, jurister och kriminalexperter med rötter i andra länder för medverkan i programmet. De som producerar "Efterlyst" har haft alternativa valmöjligheter. "Efterlyst" är ett bra exempel på hur "den andre", "den främmande" sällan får vara den som publiken kan sympatisera med, eller får vara expert med hög status. Exemplet visar på hur obalanserat värderande ett program riskerar att bli om upphovspersonerna har alltför begränsade erfarenheter och en alltför homogen bakgrund. Frågan är om "Efterlyst" är en spegelbild av rådande maktförhållanden i samhället eller om vi här ser ett uppförstorat gap mellan ett "majoritets-vi" och ett "minoritets-dom". Detta avsnitts tre studier visar hur människor som talar svenska med brytning och då särskilt vissa sorters brytning drabbas av fördomar om att de skulle vara mindre trovärdiga, kompetenta, sympatiska och pålitliga än människor som inte bryter. Om bruten svenska i sig urholkar människors förtroende för talaren är detta en betydelsefull och problematisk faktor att beakta för andraspråkstalande yrkesmänniskor i talaryrken i allmänhet och i offentliga sådana i synnerhet. Föreliggande studie studerar andraspråkstalande radiojournalisters verksamhet inom public service där trovärdighet är en av grundpelarna.

3.3 Lyssnare/Mottagare

Lyssnarna/mottagarna är viktiga. Det är hos dem talaren/sändaren förhoppningsvis kan skapa ett förtroende för det som ska förmedlas och dessutom göra det som ska kommuniceras begripligt för dem. Mitt eftersök ger vid handen att studier där lyssnarna är huvudpersoner är fåtaliga. Logopederna Henrik Järåsen och Joel Petersson låter i sin studie modersmålstalare bedöma en grupp andraspråkstalets svenska före och efter en kurs i svenskt uttal. Trots att

kursen enligt författarna minskade andraspråkstalarnas brytning markant kunde undersökningen inte visa på någon signifikant förbättring i förståeligheten hos bedömarna. Den enda faktor som påverkade förståeligheten fann man hos bedömarna själva:

Den enda faktor som visade sig påverka förståelighetsskattningarna var bedömarens geografiska tillhörighet där personer från västra Sverige bedömde förståeligheten som sämre jämfört med personer från östra Sverige (Järåsen, Petersson, 2013).

Författarna kommer fram till slutsatsen ”att uttalsundervisning i svenska bör fokuseras på övningar som förbättrar förståelighet då övningar som förbättrar brytning inte nödvändigtvis gynnar förståeligheten”. Här kan kulturellt avstånd, förutfattade meningar och blockering hos bedömarna ha spelat en roll.

Henning Årman undersöker i sin magisteruppsats medvetna och undermedvetna attityder till svenskt tal med brytning. Han använder tre olika metoder. I en något justerad form använde han den indirekta MatchedGuise-metoden (MG-test)¹⁰ för att få fram informanternas undermedvetna attityder. Han gjorde också en öppen enkätundersökning av språkattityder och han intervjuade två av talarna som läst in den stimultext som försökspersonerna fick höra. De tre olika försöksgrupperna var biopublik som inte visste om att de deltog i ett experiment. Stimultexten lästes på standardsvenska, svenska med engelsk brytning och svenska med persisk brytning. Årmans öppna enkätundersökning visar att människor är positivt inställda till språklig mångfald och svenskt tal med brytning och att de anser att acceptans av olika uttal av svenskan är nödvändig. När de undermedvetna attityderna testas visar det sig dock att försökspersonerna känner ett mycket större förtroende för en person med engelsk brytning än för en med persisk dito. Årman kommenterar:

Resultaten, som bör läsas med reservation för validitetsbrister, visar att brytning påverkar attityder, att typen av brytning påverkar hur attityderna ser ut samt att de medvetet rapporterade språkattityderna inte är i harmoni med de omedvetna attityderna (Årman, 2010).

Diskrepansen i Årmans undersökning mellan medvetna och omedvetna attityder inspirerar till frågor om andra attitydundersökningar.

3.4 Talare/Sändare

Det är ont om studier gällande talarens egen syn på sin brytning och hur den påverkar talaren själv och omgivningen. Men Henrik Årman kompletterar sin lyssnarundersökning med att intervjua de två talarna, David (modersmål engelska) och Josef (modersmål persiska), om accent och brytning. David arbetar som korrekturläsare och Josef är lärare och översättare. Ingen av dem är en offentlig person som talar regelbundet i det offentliga rummet. Med tanke på att de båda två arbetar med språk och har varit med i Årmans attitydundersökning finner jag att deras reflektioner kring sin andraspråkssvenska och andras attityder till den är intressanta som bakgrund till min studie.

David påpekar att han och hans fru, som även hon är engelsktalande, bara upplever positiva reaktioner då personer de kommunicerar med noterar deras brytning. Det skulle nog inte vara så om de hade en brytning från medelhavsområdet, tror han. Josef upplever att han ibland blir infantiliserad på grund av sin accent och sitt utseende. Personer talar då till honom som man pratar till ett barn: ”Att man alltid frågar sig, förstår han också vad jag säger? Och då drar man lite ner på sitt tempo och sina fraser eller så. Så att man talar lite enklare. Och då blir det ju också lite så, då kommer man in i den rollen att man tar den andra lite som ett barn.”Infantiliseringen tror inte Josef drabbar alla invandrare, bara vissa. Engelskspråkiga behandlas som mer kompetenta i svenska även om de inte är det, menar Josef. Svenskar

¹⁰Matched-Guise Test är en sociolingvistisk experimentell teknik. Den skapades av Lambert et al i Kanada 1960 för att undersöka hur Montreals invånare medvetet och undermedvetet reagerade på fransktalande och engelsktalande kanadensare (Stefanowitsch, 2005).

kan inte avgöra varifrån han kommer enbart på grund av språket tror Josef. Däremot hör de att han inte är svensk (Årman, 2010).

Gång på gång i studier och enskilda iakttagelser och uttalanden syns hierarkier bland språk och brytningar. Talarna tycks väl medvetna om dessa hierarkier. Ju större det uppfattade och kanske inbillade kulturella avståndet upplevs desto längre ned i hierarkin placeras talaren på grund av hens brytning.

4. Syfte och Frågeställningar

Studien syftar till att undersöka hur journalister på Sveriges Radio med svenska som andraspråk upplever sitt andraspråkstalande i relation till sitt yrkesutövande. Studien lyfter fram journalisternas yrkeslivsberättelser, deras beskrivning av sin arbetslivsvärld och deras upplevelse av sin yrkesmässiga språkpraktik. Studien fokuserar på hur det faktum att journalisterna inte talar sitt modersmål utan sitt andraspråk påverkar dem och deras arbete. Genom analys av yrkeslivsberättelserna och de upplevelser som lyfts fram är förhoppningen att studien ska blottlägga språkliga normer och maktordningar som påverkar journalisterna och deras arbete. För analysen används ett normkritiskt och intersektionellt perspektiv. Studien blir därmed viktig för att förstå produktion och utmaningar av språkliga normer i relation till journalistisk praktik. I och med det uppdrag som åligger public service blir undersökningen också viktig utifrån frågor om representation och demokrati.

Utgående från studiens syfte har följande frågeställningar ställts upp:

- Hur ser journalister med svenska som andraspråk på användandet av svenskan i relation till sitt yrke?
- Hur upplever journalisterna sitt användande av svenska som andraspråk i relation till trovärdighet?
- Vilka positiva respektive negativa upplevelser har journalisterna av relationen svenska som andraspråk – yrkespraktik?

5. Teoretiskt perspektiv

5.1 Normkritik och intersektionalitet

De radiojournalister på SR som inte har svenska som modersmål avviker språkligt och kanske också erfarenhetsmässigt från majoriteten på sin arbetsplats. Jag menar att de bryter mot den rådande normen på SR och i det svenska samhället, framför allt bryter de mot den språkliga normen. Därför har jag valt att arbeta utifrån ett normkritiskt perspektiv. Det normkritiska perspektivet innebär att fokusera på makt och privilegier och på att synliggöra och ifrågasätta normer det vill säga det som räknas som ”normalt” och som oftast ofreflekterat uppfattas som önskvärt. *Normkritiken* kan användas som ett verktyg för att undersöka hur makten är kopplad till normen, granska regelsystemen och därigenom förstå hur människors förutsättningar skiljer sig åt. Den normkritiske blottlägger vem som har makt att förändra. Är det möjligen så att strukturer behöver ändras i stället för att individer ska anpassas? (Andersson Brynja et al, 2012).

Det gäller alltså att identifiera och analysera rådande normer och undersöka vilka maktrelationer som bygger upp den granskade verksamheten. Normkritikern försöker ”... se hur makt skapas och återskapas på olika nivåer – från det individuella mötet människor emellan, till en strukturell nivå där det handlar om fördelning av resurser...” (Andersson Brynja et al, 2012). Att ifrågasätta och synliggöra det som anses ”normalt”, det som ytterst

sällan behöver förklaras, det som tas för givet. Det normkritiska perspektivet ger utrymme för frågor från andra håll än de gängse. Det hjälper oss att se hur makt och norm hänger ihop och det tydliggör hur människors förutsättningar skiljer sig åt. Fokus ligger inte på ”de andra” eller normbrytarna utan på att granska de rådande normerna och makten.

En viktig ingrediens i det normkritiska perspektivet är att den som gör en studie också reflekterar över och granskar sina egna värderingar, föreställningar och sin eventuella tillgång till makt och privilegier.

Normkritiken går inte ut på att alla normer ska kritiseras. Den är ett verktyg för att göra oss medvetna om vilka normer som begränsar och exkluderar människor. Detta perspektiv är alltså inte ute efter normlösa organisationer eller samhällen. I normkritikens förlängning finns en vilja till förändring för att skapa nya inkluderande normer som utgår från att alla människor ska ha samma villkor och att de ska ha rätt till likvärdigt bemötande.

När människor exkluderas och/eller utsätts för diskriminerande behandling är det ofta flera *maktordningar*¹¹ som samverkar. *Intersektionalitet* är ett samhällsvetenskapligt begrepp, ett analytiskt hjälpmedel som undersöker hur olika identitetskonstruktioner är sammanflätade på olika nivåer, politiskt, strukturellt och när det gäller representation. Det är ett begrepp som syftar till att synliggöra specifika situationer av förtryck som skapas i skärningspunkterna mellan olika maktrelationer baserade på till exempel ras, kön, klass och funktionalitet.

Begreppet myntades på 1980-talet inom den antirasistiska feminismen i USA (Genus.se), (NE.se). Bland termer och begrepp som används inom normkritiken finns också *kropp*, *rasifierad*, *vithet*, *den vita blicken*, *vita rum*. Begreppet *kropp* används inom normkritiken som ett politiskt subjekt. Man menar att det är i människors kroppar som erfarenheter, upplevelser och förnimmelser samlas och gör människan till den hon är. Vissa kroppar synliggörs mer än andra, många kroppar osynliggörs medan vissa kroppar gör anspråk på total neutralitet. ”Varje levande kropp bär på ett stycke historia och är ett förkroppsligande av alla de maktrelationer som genomsyrar varje aspekt av våra vardagsliv.” (Carlsson, Lindén, 2008). ”Människors kroppar är de platser som samlar alla perspektiv – hela medleyt av kön, klass, sexualitet och etnicitet” (Eder-Ekman, Rydell, 2007). *Vithet*, att vara vit innebär ofta att förkroppsliga ett slags norm och därigenom inte betrakta sig eller bli betraktad och omtalad i termer av ras eller etnicitet (Genus.se). I föreliggande studie använder jag inte det negerande begreppet icke-vit. ”Om att vara mänsklig är att vara vit, då är att inte vara vit att befolka det negativa: det är att vara ”inte”. Pressen från detta ”inte” är ett annat sätt att beskriva rasismens sociala och existentiella realiteter” (Ahmed, 2011). I stället väljer jag att använda begreppet *rasifierad*. Enligt Maria Bylin på Språkrådet pågår en kamp om vad begreppet *rasifierad* innebär. I min studie använder jag *rasifierad* i betydelsen ”den sociala konstruktionen av ras” – det vill säga någon som förknippas med stereotypa karaktärsdrag, på grund av sitt utseende, som kopplas till föreställningar om ras.” (Svd.se, 140325). *Rasifiering* av människor är en social process som utgår från maktstrukturer där vitheten är överordnad. De *rasifierade* tillskrivs egenskaper utifrån sitt utseende och det ursprung man antar att de har. Det är förstås också möjligt att tala om en *rasifiering* av vita människor som ger dem en överordnad position i samhällshierarkin. Men i denna studie motsvarar *rasifierad* det i engelskspråkig forskning använda uttrycket ”people of colour”. Detta engelska begrepp bör dock inte direktöversättas till det svenska rasistiskt belastade ordet *färgad*.

Begreppet *den vita blicken* har främst använts inom modern konstvetenskap, men den är ett användbart analytiskt verktyg även inom andra discipliner.

Den vita blicken fungerar på tre nivåer: den pekar ut vad i världen som är värt att uppmärksammas, samt hur detta representeras och recipieras. Den är dessutom blind för sin egen färg samtidigt som den är

¹¹Med *maktordning* avses den hierarkiska ordning i vilken olika grupper i samhället ges makt. ... det finns *maktordningar* som styrs av klass, kön, sexualitet, ”ras”/etnicitet, ålder etc. (Genus.se/meraomgenus/ordlista, 2013).

sensibel för andra(s) hudfärg(er). Den vita blicken är en diskriminerande blick (Werner & Björk, 2014, s.38).

I den studie där jag har hämtat definitionen av den vita blicken använder professor Werner också vad han kallar en *differentierad vit blick* för sin analys. Han ser *rasismens blick*, den välvilligt *etnotistiska*, den *estetiska* och den *erotiska blicken*.

Det kan handla om rasismens blick som delar in folk i raser, förknippar raser med olika värderande egenskaper och motsätter sig rasblandning, men också om en välvillig etnotistisk blick som uppskattar skillnader och som gläds åt kulturella blandningar. Det kan vara fråga om en estetisk blick som ser skiftande skönhetsvärden hos olika hudfärger eller en erotisk blick som tillskriver olika raser varierande sexuella egenskaper och attraktionsvärden (Werner & Björk, 2014, s.40).

Det vita rummet är alla de sammanhang och rum där vithet är den outtalade normen. Rummet där de rasifierade osynliggörs eller görs extremt synliga.

Rum tar färg av de kroppar som bebod dem... Rum tar också gestalt genom att orientera sig runt vissa kroppar mer än andra... När vi beskriver institutioner som vita (institutionaliserad vithet), syftar vi på hur institutionella rum formas utifrån vissa kroppars ömsesidiga närhet och inte andras: vita kroppar samlas och ingår förening för att ge rummet tydliga konturer... Rum orienteras ”kring” vithet, i så måtto som vithet inte syns... en institutionalisering av en viss ”likhet” som får icke-vita kroppar att känna sig obekväma, utsatta, synliga, annorlunda, när de upptar detta utrymme (Ahmed, 2011).

I analytiska sammanhang handlar blick och rum inte bara om det synliga utan framför allt om synliga och osynliga maktordningar, uppfattningar och fördomar som begränsar utrymmet och möjligheterna för många människor. Därmed är begreppen användbara även i en studie om villkoren för yrkesmänniskor inom radiomediet.

6 Metod

6.1 Val av metod

Den här undersökningen söker kvalitativ kunskap och har inte kvantifiering som mål.

Eftersom jag vill undersöka informanternas egna upplevelser av attityder och acceptans när det gäller deras från majoriteten avvikande tal och språk och hur det påverkar dem och deras arbete valde jag att göra kvalitativa intervjuer.

För att få en sammanhållen struktur på intervjuaterialet och få fram ett jämförbart material valde jag att göra intervjuerna semistrukturerade. Samtidigt ville jag lämna plats för det oförutsägbara och bejaka de spontana frågor och följdfrågor som kan uppstå i situationen. Som intervjuare försökte jag vara öppen för det nya och oväntade och acceptera mångtydighet, motsägelser och föränderliga beskrivningar och uppfattningar under samtalens gång (Kvale & Brinkman, 2011). Informanterna berättar i intervjuerna om sin bakgrund, sin utbildning och om sina yrkeserfarenheter i Sverige. De redogör för strategier de använt sig av och attityder de mött i sin profession som radiojournalister.

6.2 Urval och Avgränsning

Studien inriktas på public service-radio, Sveriges Radio (SR). Radiomediet är särskilt väl lämpat för en undersökning inom det logonomiska fältet. Fokus inriktas med nödvändighet på röst och tal när det gäller radio. Kropp, utseende och hudfärg är mestadels okänt och påverkar inte publiken och kommunikationen på samma direkta sätt som är fallet på scener, i tv och på film. Public service-radio är dessutom en viktig samhällsinstitution som når en stor andel av landets befolkning och som kan ha stor inverkan på människors tänkande, agerande och attityder. Syftet med studien är att via journalisternas yrkeslivsberättelser, deras erfarenheter och upplevelser undersöka hur det faktum att de i sin yrkespraktik inte talar sitt modersmål utan sitt andraspråk påverkar dem och deras arbete. De journalister jag har valt att intervjua har svenska som andraspråk och de arbetar i public service-radio, Sveriges Radio. Med

undantag för SR:s internationella redaktioner finns det endast ett fåtal journalister på SR som har svenska som andraspråk. Med tanke på studiens format valde jag att intervjua fyra journalister. För att få en viss bredd på studien valde jag journalister från olika sorters redaktioner och i olika åldrar. Jag valde också att intervjua journalister som jag inte kände personligen. För att underlätta intervjuarbetet sökte jag journalister som, liksom jag, har sin bas i Stockholm. I mitt inledande researcharbete för att finna lämpliga informanter rådgjorde jag med journalister jag känner. När jag berättade för dem, de har alla svenska som förstaspråk, om mitt uppsatsämne framhöll flera av dem att mitt fokus på journalisternas brytning kunde vara känsligt för de tillfrågade. När jag ringde till en chef på SR för att få kontakt med möjliga informanter tvekade hen¹² att förmedla kontakten. Hen trodde att de skulle kunna känna sig nedvärderade, utpekade, stigmatiserade eller förminskade om de ombads delta i min undersökning. Hen påtalade genast utan att jag frågat om det att SR har en Mångfaldspolicy och att man arbetar med olika integrations- och mångfaldsprojekt. Det gav ett intryck av att hen fick dåligt samvete över att så ytterst få journalister med svenska som andraspråk arbetar på SR i allmänhet och på hens programavdelning i synnerhet. Möjligen trodde hen att syftet med undersökningen egentligen var att söka efter eventuell diskriminerande praktik på SR. Ytterligare en förstaspråkstalande journalist som hjälpte mig med tips om möjliga informanter på radion ville vara anonym eftersom hen liksom den tidigare nämnda chefen och hens kollegor var oroad för att framlyftandet av språket skulle kunna upplevas som något negativt. De andraspråkstalande journalister jag så småningom kontaktade svarade dock alla direkt och med stor entusiasm ja till att delta i undersökningen. Flera av dem framhöll att dessa språkfrågor är viktiga att lyfta fram och undersöka. Kanske underlättade mitt blandade ursprung, som redan mitt namn vittnar om, den första telefonkontakten med informanterna. Samtidigt tycks samma namn och mitt val av ämne ha haft den motsatta effekten på den bekymrade chefen. Att journalisterna med svenska som förstaspråk fann uppsatsämnet så mycket mer känsligt än de berörda journalisterna är intressant. Inom ramen för denna studie finns det dock inte utrymme för att undersöka detta. Studiens fyra informanter har sitt ursprung i fyra olika länder. De har svenska som andraspråk och de talar svenska med brytning och med olika accenter. Informanterna arbetar som journalister på tre olika radiokanaler och på fyra olika programavdelningar inom Sveriges Radio. De har olika modersmål och alla talar utmärkt svenska med hörbar brytning. Två av dem är kvinnor och två är män. Den yngsta är född på 1980-talet och den äldsta på 1940-talet. Tre av dem kom till Sverige som vuxna. Den fjärde kom till Sverige som flykting redan som barn och hen bodde här i tre år tillsammans med sina föräldrar. Familjen återvände sedan till ursprungslandet. Informanten kom senare tillbaka till Sverige som ung vuxen ännu en gång på flykt från sitt födelseland. Informanterna har bosatt sig i Sverige av olika anledningar. En kom alltså till Sverige som flykting i två omgångar. En annan kom till Sverige som turist. Hen förälskade sig i landet och blev strax därefter kär i en svensk och valde att stanna. En mötte en svensk i hemlandet, blev förälskad och flyttade sedan med sin partner till Sverige och bosatte sig här. En kom hit för studera journalistik och efter avslutade studier fick hen så småningom arbete på SR.

6.3 Genomförande

För att finna så mycket relevant forskning som möjligt sökte jag efter litteratur på nätet med hjälp av sökorden: svenska som andraspråk, bruten svenska, brytning, accent, utländsk brytning, utländsk accent och radiospråk.

¹² Hen är ett könsneutralt pronomen och enligt Språkrådet ”... finns inga språkliga hinder för att använda *hen*.(Sprakradet.se 130527)

På ett tidigt stadium under arbetet genomfördes intervjuer med fyra radiojournalister. Intervjuerna var 60 till 80 minuter långa. De spelades in med en Olympus digital portastudio LS-5. En av intervjuerna genomfördes i radiohuset, två av intervjuerna ägde rum hemma hos respektive informant och den fjärde i mitt hem.

Intervju och frågor planerades, men där fanns också utrymme för flexibilitet. Intervjuaren ville få fram beskrivningar av informantens arbetslivsvärld och yrkeserfarenheter för att sedan tolka de beskrivna fenomenen. Förhoppningen var att intervjuaren och informanten tillsammans skulle konstruera kunskap om det förmodat språkligt normavvikande i informantens arbetslivsvärld (Kvale & Brinkmann, 2011).

Till alla fyra informanterna ställdes samma öppna frågor.

Flera av de planerade intervjufrågorna besvarades i den löpande berättelsen utan att frågan behövde ställas. När andra och ibland överraskande men relevanta ämnen kom upp ställdes spontana följdfrågor.

Mitt mål med intervjuerna var att få fram informanternas syn på sin arbetslivsvärld och hur deras tal och språk påverkar arbetet och dem själva.

För att nå fram till detta och för att få en helhetsbild ville jag också veta något om informanternas bakgrund och deras tankar kring arbete, arbetsförhållanden och egna och andras attityder. Jag sökte både en livsberättelse och en arbetslivsberättelse. Ur materialet försökte jag sedan vaska fram det specifika i att tala andraspråkssvenska i detta offentliga talaryrke.

Intervjufrågorna täckte in fem områden. Detta omfattande frågematerial inrymmer studiens teman, syfte och frågeställningar.

Bakgrund: Ursprungsland, språk, utbildning, vägen till journalistiken och till Sverige.

SR: Arbetet på SR, synen på public service, attityder hos och förhållande till chefer och kollegor, publiken, mentorskap.

Röst och tal: Ideal, träning. Egen och andras inställning till sättet att tala. Trovärdighet.

Identitet: Grupptillhörighet, egen identifikation, andras identifikation.

Mångfald: Integration, mångfaldsarbete på SR.

Bakgrundsfrågorna såg jag som viktiga för att få en bild av och förståelse för den person som skulle förmedla sin arbetslivsvärld och viktiga erfarenheter och upplevelser till mig.

Frågorna om arbetet, maktordningarna på SR, public service och publiken ledde rakt in i studiens syfte och frågeställningar om relationen mellan andraspråkstal och yrkesutövande. Samtalen kring den egna och andras inställning till röst, tal och språk i förhållande till trovärdighet rörde också kärnan i föreliggande studie.

Identitetsfrågor och mångfaldsfrågor antogs vara centrala för att informanterna skulle lyfta fram positiva och negativa upplevelser gällande andraspråk – yrkespraktik.

6.4 Databearbetning och analys

Intervjuerna transkriberades och i utskrift blev de mellan 18 och 23 A4-sidor långa. Sammanlagt blev det 75 sidor utskrivet intervjumaterial. Eftersom talspråk och skriftspråk använder sig av olika retoriska former är jag medveten om att arbetet med att föra över dessa synnerligen levande, uttrycksfulla och intensiva intervjusamtal till skrift ofrånkomligt åstadkommer en reducerande översättning (Kvale, Brinkmann, 2011). Intervjuerna är nedtecknade med talspråk, omtagningar, upprepningar, speciella betoningar, understrykningar, emfas, pauser, tvekan, olika ljud, hummanden och flera sorters skratt. Detta för att i skriften förutom fakta också behålla så mycket som möjligt av de emotionella uttrycken och kvaliteterna i intervjuerna.

I intervjumaterialet har jag sökt återkommande teman och sedan strukturerat materialet efter dessa. Jag analyserar dessa teman och lyfter dem med hjälp av normkritiska redskap som

intersektionalitet, rasifierade och vita kroppar, det vita rummet och den differentierade vita blicken.

6.5 Tillförlitlighetsfrågor

I kvalitativa studier närmar sig reliabilitets-begreppet och validitets-begreppet varandra och kan ses som sammanflätade. Därför används reliabilitets-begreppet sällan i kvalitativ forskning. Validitets-begreppet får i stället en vidare innebörd och det finns forskare som förespråkar alternativa begrepp som till exempel autenticitet eller förståelse. (Patel, Davidson, 2011).

Ambitionen med denna studie är att upptäcka relevanta företeelser i informanternas arbetslivsvärld och att tolka och förstå innebörden av dem.

Eftersom studien endast har fyra informanter kan inte generella slutsatser dras av den. Intervjuerna spelades in, vilket medger upprepade lyssningar. Processen att transponera intervjuerna var noggrann. Pauser, suckar, skratt och andra röstljud noterades.

Transponeringen av intervjuerna innebar närstudier och noggrann lyssning. Jag har varit väl medveten om min egen persons påverkan på informanter, möten och samtal och jag har reflekterat över detta. Dessutom har jag rannsakat min förförståelse inför varje intervju och inför tolkning och analys.

6.6 Etiska aspekter

I möjligaste mån ska informanterna vara anonyma i uppsatsen. Jag kommer inte att ange kön eller ålder på de enskilda individerna när jag citerar dem. När jag berättar om informanterna och när jag refererar intervjuerna kommer jag att använda det könsneutrala pronomenet hen. De fyra informanterna har dessutom fått var sitt könsneutralt alias: Angel, Bent, Camille och Dana. Detta för att i största möjliga mån undvika att journalisternas identitet röjs.

Informanterna är också garanterade att förutom uppsatsförfattaren endast handledare och examinator får möjlighet att lyssna på intervjuerna och läsa de transkriberade dito.

Informanterna har olika inställning till och behov av anonymitet. Någon är rädd för möjliga repressalier på grund av vädrad kritik medan någon annan inte har behov av att vara anonym. Enligt god forskningssed anges inte kön, ålder, ursprung eller arbetsplats på SR för de enskilda informanterna. Detta innebär också att en försiktighet måste iakttas när informanterna citeras i föreliggande text.

När informanterna fick frågan om de ville läsa de nedtecknade intervjuerna eller lyssna på dem tackade de alla nej. Däremot önskar alla fyra att få läsa den färdiga uppsatsen.

Alla fyra intervjuerna genomfördes på tu man hand i lugna miljöer där vi var ostörda.

Att genomföra en intervju är en intressant och rätt avancerad form av retorisk situation. Den person jag är påverkar förstås informanterna och intervjun. Att jag är rasifierad och har ett blandat ursprung (Sverige och Etiopien) tror jag kan ha stärkt min pistis det vill säga stärkt informanternas förtroende för mig. Detta på grund av att vi båda har en minoritetstillhörighet och att vi kan antas ha gemensamma erfarenheter av en synlighet och ett utanförskap i det vita rummet. Tillit och förtroende som den ursprungligen grekiska termen pistis betecknar är av stor betydelse för båda parter i den här sortens intervjuer. Allt tal är en tillitsskapande och tillitsberoende handling. (Hellspong, 2011). Informanten och intervjuaren, båda med bakgrund och rötter i andra länder, är avvikare från den svenska normaliteten. Den stora skillnaden mellan informanterna och mig är språklig. Svenska är mitt modersmål och genom mina professioner som skådespelare och logonom är jag tal- och röstspecialist. Det ger mig alltså en språkligt överordnad position. Språkskillnaden oss emellan kommenterades på ett lättsamt sätt av informanterna och i förbifarten. Jag hade en beredskap för att de språkliga skillnaderna skulle kunna utgöra ett kontakthinder och kanske nagga den nödvändiga tilliten i

kanten. Dessa farhågor kom dock på skam. Tack vare informanternas påtagliga yrkesstolthet tror jag att skillnaden i vår språkpraktik fick en mycket ringa betydelse. I intervjusituationen var mitt fokus på att skapa en god kontakt, att verkligen se och höra informanten så förutsättningslöst som möjligt, att kommunicera så jämlikt det går och att lyssna uppmärksamt och lyhört. Mitt kön och min ålder tror jag inte påverkade intervjusituationen nämnvärt. Informanterna var mycket välvilligt och öppet inställda till mig och mina frågor. De fyra intervjutillfällena blev levande och inspirerande möten.

7. Analys

När jag studerar SR:s historia finner jag två normbrott gällande medarbetarnas röst och tal. Det första ägde rum när kvinnor började arbeta som hallåpersoner och så småningom också tilläts arbeta som nyhetsuppläsare. Nästa normbrott gällde nyhetsuppläsning på dialekt. Pågår nu ett tredje normbrott när andraspråkstalande journalister, trots ett visst motstånd, arbetar på flera olika redaktioner inklusive de med högst status?

Studiens syfte är att undersöka hur SR-journalister med svenska som andraspråk upplever sitt andraspråkstalande i relation till sitt yrkesutövande. Jag vill också ta reda på om informanterna upplever att deras andraspråkstal påverkar deras trovärdighet i yrket och vilka positiva respektive negativa upplevelser de har av relationen svenska som andraspråk – yrkespraktik. Med normkritik och intersektionalitet som verktyg analyserar jag vad informanterna berättat om maktordningar de ingår i som journalister och som anställda på public service-radio. Jag är intresserad av vilken plats och vilket utrymme de anser sig kunna ta och vilken plats och vilket utrymme de tilläts ta inom institutionen SR. Hur förhåller de sig till mångfaldsbegreppet, mångfaldsarbete i allmänhet och på SR i synnerhet? Vilken talnorm gäller på SR? Råder hierarkiska ordningar för språk och brytning? Hur ser de i så fall ut? Dessutom analyseras strategier som informanterna använder sig av och till sist tar studien upp vad som framkommit om informanternas syn på framtiden för journalister med svenska som andraspråk. Utifrån detta är Analyskapitlet indelat i fyra avsnitt med underavdelningar:

7.1 Maktordningar, 7.1.1 Journalist i public service tjänst, 7.1.2 Plats och utrymme i det vita rummet, 7.1.3 Mångfald, 7.1.4 Radioprogrammens hierarki.

7.2 Röst, Tal, Språk, 7.2.1 Talnorm, 7.2.2 Språkens och brytningarnas hierarki.

7.3 Strategi.

7.4 Framtid.

7.1 Maktordningar

Studiens informanter ingår precis som alla människor medvetet och kanske omedvetet i en rad olika hierarkiska makt- och statusordningar. I detta avsnitt tar jag upp några av de maktordningar där informanterna ingår. Språk och olika sätt att tala ingår förstås också i dessa maktordningar. Eftersom rösten, talet och språkbehandlingen är så centrala arbetsredskap i radio och så betydelsefulla för det viktiga förtroendekapitalet har de maktordningarna placerats i ett eget avsnitt.

7.1.1 Journalist i public service tjänst

Public Serviceföretagen har hög status i det svenska samhället och SR ligger högst i de förtroendemätningar som görs regelbundet för landets samhällsinstitutioner och företag. Studiens informanter uttrycker glädje och stolthet över att arbeta inom public service. Här finns en identifikation med PS, en stolthet och en känsla av utvaldhet över att axla detta ansvarsfulla uppdrag. Möjligen upplever människor som har erfarenhet av invandring, flyktingskap och språkbyten värdet och betydelsen av oberoende public service- institutioner mer påtagligt än de infödda som tillhör majoritetsbefolkningen i Sverige. Ett land där

yttrande- och tryckfrihet ofta tas för given. Informanternas bild av PS har olika tyngdpunkt och huvudinriktning. Där finns PS som en spegling av samhället, som en samhällsuppbyggande kraft, ett sammanhållande kitt, en samhällsförändrande drivkraft och som ett bildningscentrum.

Som medarbetare på public service-institutionen SR har informanterna tillgång till makt. De har hög status och privilegier. Även journalistyrket i sig innebär en viss makt och status. Journalisterna är en del av den så kallade tredje statsmakten. De befinner sig tämligen högt upp i maktordningen. De är insläppta i det vita rummet.

Angel - Jag skulle inte kunna tänka mig att jobba på någon annan radio än Sveriges Radio. Jag känner att jag kan identifiera mig väldigt mycket med vad PS är och varför PS är. PS för mig är ansvar, samhälleligt ansvar, mångfald... utbilda folk, ha riktigt bra kvalitet. Ha minoritetsperspektivet och ta fram de alternativa rösterna och ta fram berättelser som annars aldrig skulle komma fram i kommersiella kanaler. De små grejerna som speglar hela samhället. Det är PS största ansvar att verkligen vara där för alla.

Bent - För mig är PS en väldigt viktig del i den demokratiska processen.

De betraktar sitt arbete inom SR som en viktig samhällstjänst av stor betydelse för det demokratiska samhället.

Camille - Många av oss som arbetar här stannar kvar på SR trots låga journalistlöner just för att SR är ett PS-företag. Det ger oss gott samvete att göra det bästa möjliga för våra lyssnare, göra program av högsta kvalitet. Till skillnad från dom kommersiella bolagen satsar vi på kvalitet och vi ska vara opartiska, alla parter ska få tala. Vi ska stå för demokratiska principer och värderingar som jämställdhet, icke-rasism. Vi kan göra så kallade smala program så att det blir en bredd i utbudet. Vi kan visa företeelser och skeenden ur andra inte så vanligt förekommande vinklar och perspektiv.

Både Angel och Camille tar avstånd från de kommersiella radiobolagen och lyfter fram en idealistisk sida. Dana pekar på hur betydelsefullt det är att vara del av en oberoende maktfaktor som kan verka samhällsförändrande.

Dana - Public Service. Alltså man är så dj-a stolt att man jobbar på PS. Vi har ett dj-t stort ansvar. Vi är oberoende av ekonomiska krafter, av politiska krafter. Det visar att vi kan granska och hitta dom missförhållanden som jag kan tänka mig andra media har svårt att granska. Vi har inga bindningar. När jag åker till mitt födelseland och berättar att vi kan fälla en regering. Vi kan, som reportrarna på SR:s nyheter gjorde, fälla försvarsministern. "Va! Men ni får ju pengar från regeringen?" Nej, inte från regeringen. Det är ett helt annat system. Det här oberoendet, det känner man sig väldigt stolt över. Vi har inga lojaliteter mot makten.

Informanternas uttalanden vittnar om ett vitalt och kraftfullt engagemang för arbetet inom ett PS-företag och för PS-bergreppets innehåll och kärnfrågor. Här befinner sig informanterna, i egna och andras ögon, högt upp i samhälleliga och journalistiska maktordningar. När det gäller arbetet för PS är de bekväma i det institutionella vita maktrummet.

7.1.2 Plats och utrymme i det vita rummet

Informanterna tillhör, vad det gäller bakgrund och nuvarande liv, en intellektuell medelklass. De är alla välutbildade och de har gjort bostadskarriär. Hos flera av informanterna finns en identifikation med och känsla för ekonomiskt och socialt utsatta grupper. En identifikation som kanske kommer ur ett delat utanförskap. Trots att de har tillträde till vita privilegierade rum tillhör de inte den vita svenska majoriteten och de kan när som helst bli hotade eller diskriminerade på grund av sitt utseende, språk, tal eller sin bakgrund.

Informanterna är insläppta i det vita rummet SR, men deras arbete och deras närvaro där är villkorad. Makten inom SR ligger inte hos informanterna. De behöver bli accepterade av och få godkännande från chefer och kollegor. Det är nödvändigt för informanterna att anpassa sig, att finna sin plats. Är det möjligt för dem att vara och känna sig hemma i det svenska vita rummet? Informanterna är socialt rörliga. Jag ser det som att de stundtals är hemmastadda och bekväma i det vita rummet. Det finns en komplexitet och motsägelsfullhet i deras tillvaro.

... vithet blir världslig genom att vissa kroppars ankomst uppmärksammas mer än andras... vithet inbegriper en form av orientering... orienteringar handlar om riktlinjer vi följer, som gör att vissa saker men inte andra är inom räckhåll... en kropp som känner sig hemma. En sådan kropp breder ut sig i rummet, i det att den sträcker sig efter saker som är "på plats"... vithet är en orientering som gör vissa saker nåbara... inte bara fysiska objekt utan också stilar, möjligheter, strävanden, tekniker, vanor... (Ahmed, 2011)

Camille - Jag sa till min arga kollega, Vet du vad ni ska göra här på SR? Hur många chefer finns det som har invandrarbakgrund? Om ni inte förändrar det så kommer vi alltid hela livet att göra samma saker om och om igen på SR.

Det händer att informanternas närvaro i det vita rummet ifrågasätts. De riskerar att anklagas för att ta de vitas rättmätiga plats när krislägen uppstår och när kampen om utrymme, makt och arbete stiger upp till ytan och blir synlig. Då ser vissa kollegorna på dem med den vita, rasistiska blicken. Tillvaron i det vita rummet skaver, självförtroendet sviktar och den rasifierade får vara med om att objektiveras och de får, för att tala med Sara Ahmed, förkroppsliga mångfald.

Att vara svart i den "vita världen" är att vända sig inåt densamma för att bli ett objekt, vilket betyder att inte förlängas av världens konturer utan förminskas till följd av andra kroppars utsträckning. För kroppar som inte sträcks ut av det socialas skinn är kroppsrörelse inte så lätt. Sådana kroppar stoppas, och i stoppandet läggs det märke till vissa saker. Vem är du? Varför är du här? Vad gör du? Varje fråga blir till en stoppmarkering när den ställs... (Ahmed, 2011).

Mångfald kan i trängda lägen användas som ett nedvärderande slagträ mot den rasifierade. Trots att Camille enligt lyssnare och chefer är en lysande journalist tvivlar hen på om hen får behålla sin position på egna meriter eller på grund av att mångfald ska beaktas. Jag finner det besläktat med kvoteringsdebatten. Kvoteringsmotståndarna förnekar att det går att få fram den bästa kompetensen genom att kvotera in kompetenta individer från en underrepresenterad grupp. Den rasifierade individ som (utan kvotering och trots motstånd) lyckas uppnå en maktposition inom en vit organisation eller den kvinna som kliver in i en mansdominerad maktsfär får ofta vara beredd på att hens kompetens ifrågasätts.

Med risk för att dra det för långt finner jag ändå att Camille i sin berättelse låter oss ana hur nära till hands utpekandet av syndabockar ligger i ett trängt läge.

Camille- För några år sedan när det var neddragningar. Vi var typ sex personer övertaliga på min nuvarande redaktion. Det skulle göras omplaceringar. Man har inte etiken och moralen att omplacera mig i någon hörna därför att jag representerar... mångfalden. En av de kollegor som blev omplacerad till ett mindre attraktivt jobb sa "Du fick mitt jobb. Du tog mitt jobb och jag blev placerad på ett ställe där jag inte vill jobba."

Vid en konflikt vid ett annat tillfälle där en kollega flyttades till en annan tjänst sa hen "Jag flyttas på grund av att mångfalden kommer och tar över." Den typen av knuffar får jag.

Jag känner att jag representerar (litet skratt) mångfald. Det känner jag starkt. Det känns jobbigt att fortfarande vara en minoritet. Det känns att när det blir kris... situationen att mina svenska kollegor fortfarande ser mig som mångfald. Och i det fallet identifierar jag mig med och känner samhörighet med de så kallade mångfalds ungdomar som kommer in på SR. Det känns lite grann att vi är där på grund av att vi har svart hår. Jag som dom. Dom som jag. Jag tror att de själva tänker i sitt bakhuvud att de är inkvoterade.

Det finns lyssnare som vill stoppa rasifierade journalister och programledare från att göra sin röst hörd i de vita rummen i allmänhet och i public service i synnerhet. De använder sig av olika sorters hot och förminskning. Det blir obekvämt och till och med farligt för informanterna att vistas i och arbeta i de vita rummen. Den vita och differentierade blicken blir synlig. För somliga skakas hela tillvaron om när ”de andra” får tillträde till de vita rummen.

... blir vi desorienterade när kroppar som verkar ”malplacerade” gör inträde i institutionaliserade miljöer: människor blinkar och tittar till igen. Närheten till sådana kroppar får välbekanta rum att te sig främmande: ”Människor blir ställda eftersom en hel världsbild skakas om. (Puwar, 2004)

Ett par dagar innan jag intervjuade Camille fick hen ett mejl från en lyssnare. Där stod det bland annat ”Hela programmets budskap går förlorat när man hela tiden irriterar sig på den dåliga svenskan både intonation och grammatik.” Detta mejl skakade om och störde Camille så pass mycket så att det var det första hen valde att tala med mig om.

Camille - Jaa, så det här är inte (skratt) unikt, det är inte nytt. Det är jag van vid. Men man blir aldrig van vid det. Jag hade gjort ett program som är mycket känsligt. Jag tycker att det som huvudpersonen berättar är så fint, så spännande, så starkt att en lyssnare... som inte är rasistisk lyssnar på hen och inte på mig för berättelsen var hens berättelse. Det droppar inte in sådana brev varenda vecka. De kom tätare i början, men nu kommer det kanske tre sådana brev om året. De senaste sex åren har jag fått två positiva reaktioner på mitt språk, på min brytning.

Jag tolkar Camilles starka reaktion på mejlet som att hen känner sig förfrämligad och hotad av den rasistiska blicken. Det vita rummet som stundtals tett sig hemtamt och näst intill bekvämt börjar återigen skava.

Att ett annorlunda sätt uttala de svenska orden i public service-radio kan väcka ett flammande hat och till och med leda till dödshot visar på de vita rummens, där SR som institution bara är ett av dem, och de vita privilegiernas betydelse. Det finns människor som är beredda att gå mycket långt för att försvara de vita reservaten och bekämpa förändringar.

Dana - Och sen den lilla klicken som är hatiska, som skickar hot-mejl och hot-brev och så vidare. Jag har varit under mordhot flera gånger. Och nu senast hade jag larm med mig. Det var poliser, bevakning. Min bostad bevakades av säkerhetsvakter. Det var nu i höstas. En man hotade att döda mig och inte bara mig utan också XX som talar finlandssvenska på SR hotades liksom några andra medarbetare på SR (djupt andetag). Mannen som hotade oss sa ”Jag hatar, jag hatar alla invandrare.” Han skickade inte bara hotbrev till ... oss som han uppfattar som invandrare utan även till cheferna som tillåter invandrarna att ta över. Det sista jag hörde från honom var att han hade upprättat en dödslista och då var XX etta och jag två på den dödslistan. Så han störde sig verkligen på vår (skratt) brytning. De andra brevskrivarna är också arga för att jag är invandrare och för att jag bryter. De tycker det är för dj-t att ”Dom tar över vårt land.” Sådant har jag fått ända sen jag arbetade på en av landets största dagstidningar.

Även andra aspekter av den differentierade vita blicken (Werner & Björk, 2014) gör sig påmind i hur en del lyssnare förhåller sig till Dana. Hen utsätts för både den erotiska och den etnotistiska blicken.

Dana - Jag har några stalkers också. Två av dem har fastnat för min röst. En person messade: ”Kan man bli förälskad i en röst? Jag har blivit det.” Andra har skrivit om att jag har en sån charmig xx brytning. Nu har jag fått ytterligare en person på halsen. Hen är jätteförtjust i min brytning och hen vill att jag ska vara med i ett projekt som förebild för unga i en förort till Stockholm. Hen ringer och ringer och väcker mig på lördagsmorgnarna och pratar om min fina brytning.

Den rasifierade är ofta ensam och antingen mycket synlig eller helt osynlig i det vita rummet. Där finns en längtan efter gemenskap och gruppstillhörighet. I empirin finns också det som

pekar mot ibland konflikterande positioner av tillhörighet/utanförskap vilket blir tydligt i följande citat.

Angel - *Jag känner få och känner till ett fåtal journalister på SR med svenska som andraspråk. De olika språkkanalerna/redaktionerna för minoritetsspråk finns ju. När jag gick en kurs på SR tyckte jag att det var skönt att jag inte var den enda som inte hade svenska som modersmål. Tur att ni är här också. Jag kände nåt slags gemenskap även om vi inte har nånting annat gemensamt. Det skulle vara intressant att prata... och byta lite erfarenheter. Det finns väldigt lite mångfald på de svenskspråkiga redaktionerna. Ja, jag vet att det finns journalister på SR med svenska som andraspråk. Men ja, det är sällan dom hörs eller syns. Jag tycker i alla fall inte att jag har nån sån där inspirationskälla nånstans som jag skulle kunna jämföra mig med. Det finns få förebilder som talar andraspråkssvenska på SR.*

Att inte lägga märke till och identifiera sig med andra inom organisationen som liksom en själv är andraspråkstalare skulle kunna vara ett strategiskt val.

Bent - *Jag känner några stycken i alla fall som har svenska som andraspråk, men dom jobbar på den administrativa delen. Herregud, jag kan inte komma på nån.*

Vi dras till människor som låter som oss själva enligt en ny kanadensisk studie (Arnstad, 2014). I intervju svaren skymtar en längtan efter att skapa gemensamma rum med dem som delar våra erfarenheter.

Camille – *Där ute i landet finns olika reportrar också som har svenska som andraspråk, men jag känner inte dom direkt. Jag känner ett par journalister på P1 som har svenska som andraspråk. Jag känner gemenskap med dem som har samma modersmål som jag. Vi hör till samma folk liksom, vi är goda vänner och vi behöver inte prata med varandra för att förstå att vi kämpar i samma (skratt) division på något sätt. Det skulle vara intressant att träffa och samtala med andra journalister på SR med svenska som andraspråk.*

Dana - *Det blir väldigt naturligt när man träffas. Om jag ser någon som ser ut att komma från min del av världen då är det naturligt att man dras mer. Hen och jag vet att vi har nåt gemensamt. Vi har rötterna nån annanstans.*

Närvaron i det vita rummet är villkorad. För att bli insläppt i det vita rummet, bli accepterad och kunna vara där och arbeta där krävs det ett visst mått av anpassning. Eftersom det vita rummet SR innebär makt, privilegier och hög status går man med på att anpassa sig. Parallellt med det obekväma i att vara en avvikare i det vita rummet finns en stolthet i medvetenheten om och känslan av att vara pionjär. Att vara den första, att bryta ny mark och att kanske vara den förebild man själv saknat. Dubbelheten, komplexiteten som ständig följeslagare.

Ibland, framför allt i goda tider, kan den framgångsrika normbrytaren känna sig relativt hemma och bekväm i det vita rummet. En balanserad tillvaro där hen varken blir omhändertagen och förminskad eller stoppad och hindrad utan befinner sig där på något så när lika villkor som den vita majoriteten.

Det är inte bara det att det finns ett begär efter vithet som leder till att vita kroppar ges tillträde. I stället är vithet vad institutionen är orienterad ”kring”, så att till och med kroppar som inte ser vita ut ändå måste besitta vithet om de ska komma ”in”... (Ahmed, 2011)

Camille - *Inte för att de ville så gärna ha... invandrare. Alla dessa... planer, mångfaldsplaner. För några år sen när de stängde flera språk på SR International gick avdelningens chef, hen råkade själv vara invandrare, till den högsta, högsta chefen och sa att det minsta ni kan göra är att anställa åtminstone ett par stycken. Jag tillhörde dom som hen av någon anledning tyckte skulle klara sig i den stora världen (skratt). Och då fick jag och ytterligare en person jobb på olika redaktioner. Det var väldigt bra att jag kom till programmet. Det var första gången de hade en person som bryter på den avdelningen.*

Min chef sa "Jag vill behålla dig för att du är en bra journalist. Och jag vill att du ska jobba med oss. Du har en glöd som få människor har. Jag vill ha din glöd och jag vill ha dig här... och du passar här."

Jag har utvecklat mig väldigt mycket sen jag jobbar med svenskar. Över huvud taget för min identitet, som en person som bor i Sverige. Min egen psykologiska integration till landet. Jag känner mig integrerad idag. Att jag plötsligt arbetar på en arbetsplats där jag behandlas lika som alla svenskar. Där jag känner att vi är på precis lika villkor. Det är väldigt viktigt för mig att hela befolkningen har tillgång till mitt språk.

Att känna sig integrerad och delaktig i det nya landet, att kunna koderna, att vara accepterad, men står uttrycket "glöd" för kompetens och/eller något exotiskt, osvenskt? Är det den etnotistiska blicken som iakttar?

Den egna upplevelsen av vad som är att anpassa sig eller inte anpassa sig varierar.

Dana - *Vi har en professionell relation på redaktionen. Om jag har förstått saken rätt och det dom säger är att dom ser mig som en medarbetare man kan lita på, som är snabb och pålitlig. Hen levererar.*

Jag är själv från förorten Alby, Botkyrka, Rinkeby... men sen gjorde jag bostadskarriär och idag ska jag inte berätta var jag bor för jag skäms. (Skratt) Jag bor i YY (förort med hög status). Mina rötter, var är mina rötter? Jag har inte ändrats nånting, men ändå. Från Rinkeby till YY. Det känns som ett stort steg.

Man kan tvingas se på andra rasifierade med den vita blicken.

Angel - *Vi för statistik över vilka som intervjuas i olika inslag och reportage. Om det är en kvinna eller en man och om personen är invandrare. Om intervjuoffret är där i rollen som expert, makthavare eller som berörd. Jag har uppfattat det så att kategorin invandrare i de här fallen endast omfattar utomeuropeiska invandrare. Hudfärg, utseende, avvikelse från det vita.*

En av informanterna tycks utan förbehåll vara och känna sig hemma i och som en del av det vita rummet.

Bent - *Mångkultur. Jag har inte följt det, jag har inte känt mig inbegripen. Det var inget som berörde mig.*

Varje informants erfarenheter, upplevelser och analys av sitt liv och yrkesliv är komplex och unik men där finns också gemensamma och likartade spår att följa.

7.1.3 Mångfald

I arbetet för ökad mångfald och ändrade attityder i en organisation genomsyras vanligen förutsättningar, antaganden och frågor mer eller mindre omedvetet av rådande normer och maktordningar. Inför arbetet är det ofta många viktiga frågor som inte ställs. Vem äger projektet? Vem är det som drar upp riktlinjerna för arbetet? Hur ser rådande normer och maktordningar i organisationen ut? Vill/kan/får man verkligen ändra dem? Vems attityder är det som ska eller behöver förändras? På vilket sätt? Finns det ett VI som ska rekrytera ett mångfaldigt DOM? Hur ser maktförhållandena ut? Finns det en beredskap för att någons makt och privilegier måste minskas? Ska någon ta eller få mer makt och privilegier?

De fyra informanterna ger uttryck för en trötthet, näst intill en uppgivenhet när mångfaldsprojekt förs på tal. De tycks oftast ha sett välvilliga vita som med den etnotistiska blicken åstadkommer kosmetiska åtgärder i stället för att ägna sig åt det komplicerade arbetet med att försöka ändra på maktförhållandena. Informanterna tvingas ta ställning. Ska de vara med eller hålla sig borta? Ska de vara experter på integration och mångfald därför att de har erfarenhet och förstahandskunskap? Riskerar de då att bli instängda i en mångfaldsfälla och bli begränsade i sitt arbete och i sin rörelsefrihet?

Mångfald som ord har ett marknadsvärde; med hjälp av det kan... sälja in sig genom att framställa sig själv som en lycklig plats, en plats där man uppskattar, välkomnar och gläder sig åt olikheter. Mångfalden blir ett varumärke och något som organisationen bygger sin stolthet på. Att arbeta in ett varumärke som

bygger på att ... har mångfald döljer inte bara rasismen, utan skapar också en föreställning om ... som antirasistiskt och till och med bortom ras... (Ahmed, 2011).

När vi under intervjuerna samtalande om mångfald hamnade fokus på ett omfattande mångfaldsprojekt, Zebraprojektet¹³ (Z), som genomfördes under två års tid på SR, UR (Utbildningsradion), SVT(Sveriges Television) och JMK (Enheten för Journalistik, Media och Kommunikation vid Stockholms universitet).

Inom institutionerna gjordes reklam för Z bland annat med skämt utgående ifrån den vita, heterosexuella normen och på de homosexuellas och rasifierades bekostnad.

Angel - Z var väldigt osynligt. Jag såg lite reklam om det. Jag tyckte det var ett extremt konstigt projekt utifrån vilken reklam de hade. De försökte vara lite roliga och det var nån reklam som skämtade nånting om att vara gay. Det var en kollega som blev jätteledsen på grund av att man skämtade om det.

I Zebraprojektets webbenkät blir den förhärskande vita normen tydlig och synlig.

Uppenbarligen utgick de som skrev materialet från att det endast var vita människor som skulle tilltalas och som skulle svara på enkäten. Rasifierade anställda uteslöts här från det vita rummet på ett flagrant sätt.

Angel - Sen vet jag också att de hade en internetkurs och en webbenkät, som jag inte gjorde och jag vet att det inte var så många som gjorde den. Där var det jättemärkliga, fördomsfulla frågor. Jag vet folk som tog illa upp och som blev irriterade. Där skulle man mäta hur fördomsfull man är. En av frågorna var "Hur skulle du reagera om din dotter kommer och berättar att hon har en svart pojkvän och att hon är gravid?"

Den vita privilegierade maktmänniskan är van att känna sig bekväm i det vita rummet som är format för, av och kring henne. Att undantagsvis vara i minoritet i ett rum där de rasifierade är i majoritet kan skapa en osäkerhet som behöver hanteras.

Angel - Jag deltog i ett seminarium om ett land, varifrån Sverige har en relativt stor invandrad befolkning, och dess kultur. Seminariet var relevant för mitt jobb. Seminariet var bra, med kompetenta föreläsare och deltagare. Tyvärr deltog nästan inga svenskar. En mycket hög svensk chef på SR öppnade seminariet med en fördomsfull anekdot om det land som stod i fokus. Hen försökte vara rolig. Man har hört det tusen gånger. Jag tycker inte det är roligt.

Att distansera sig från mångfaldsarbete och mångfaldsprojekt för att undgå den trånga mångfaldsfällan där man förminskas till endast mångfald kan vara en framkomlig väg för att inte uteslutas från det större och mäktigare vita rummet.

Bent - Z. Mångfaldigheten. Jag tycker det är rätt ointressant. Det fanns broschyrer och magnetgrejor.

Camille - Nej, jag känner inte riktigt till Z. Det har kommit och gått och nån gång fick jag en förfrågan och jag sa att jag var intresserad. Men det var ingen som brydde sig så mycket om att jag var intresserad. Jag vet att det var ett mångfaldsprojekt. Jag sa att jag var intresserad och att jag ville delta, men jag kallades aldrig till nåt möte eller nånting. Jag tänkte, jag struntar i det. Jag har så mycket att göra.

Chefer bestämde sig för att göra en intressant studieresa. De rasifierade och erfarna medarbetarna med expertkunskap erbjöds varken resa eller efterfrågades som rådgivare eller experter. De rasifierade är synliga när det gäller åtgärder för mångfald och när mångfald ska räknas men de blir lätt osynliga när det gäller kunskapsinhämtande.

¹³ Zebraprojektet, ett 2-årigt EU-finansierat projekt som genomfördes av SR, SVT, UR och JMK 2009-2011. Inspirationsdagar, chefskurser, webbkurser för hela personalen hölls som behandlade mångfald och likabehandling och argumenterade för att public service ska spegla Sveriges befolkning av idag. Zebracoacher utbildades. Utgångspunkten för Zebraprojektet var Diskrimineringslagens sju områden. (www.sverigesradio.pbworks.com)

Camille - Cheferna åkte till Canada med en sån där mångfaldscoach för att kolla mångfaldiga radioprogram. De kom tillbaka med en massa intryck av vad som görs där. Det dom berättade om har gjorts i åratal på Radio International, SR:s flerspråkiga avdelning. Ingen frågade oss som har erfarenheter och som har arbetat med mångfald. När jag hör om de här projekten, om mångfaldsprojekten som jag är så fedup med och fortsätter vara fedup med för att det är inget nytt.

Den etnotiserande blicken kan ge upphov till stereotypa skildringar och stigmatisering av ”den andre”, ”den främmande”, den som inte hör hemma i det vita rummet. Camilles tankar kring vad som skildras och krocken med en kollega visar på hur komplicerat uppdraget att skildra verkligheten är.

Camille - Invandrare är fedup på att höra att deras ungar är fattiga. Intervjua vita svenskar som är fattiga! Och jag säger på möten, för jag vågar prata. Kan vi inte lära oss att intervjua invandrare i andra sammanhang än den här fattigdomen. Då kommer en kollega till mig och är väldigt arg och säger ”Men vi måste skildra verkligheten!”. Då blir man förbannad!

Dana– Zebraprojektet! (stort skratt). Jo men det handlar om mångfaldsfrågor. Alltså jag är inte (skratt) så insatt. Jag är allergisk mot allt sånt. Eh... jag har alltid varit, När jag kom till X på SR. Jag sa till min chef, inga invandrarfrågor, inga flyktingfrågor. Men sen jobbar jag med dom när dom kommer in, blir relevanta och så vidare. Men jag är inte specialist alltså.

Men dom här projekten har jag varit med om också i flera omgångar... och jag... tycker att det är välvilligt, det är bra att det händer saker, men att jag skulle va med i nåt sånt och jag vet att dom vill alltid att jag ska va med. Z har jag ingen bild av alls mera än att det är ett mångfalds(skratt)projekt. Zebra. Ränder. Svart och vitt. Vi och dom (skratt).

Dana minns andra mångfaldsprojekt på SR.

Dana - Det som jag mest... tycker gett resultat det är det som Radio International gjorde för att rekrytera unga människor med andra bakgrunder än svenska, som inte är journalister och skola in dom i journalistik här i radiohuset. Där var jag mentor för en romsk person. Det var femton stycken runt om i landet. De är skitduktiga, så drivande, så hungriga. Riktigt, riktigt bra kraft. De rekryterades på ett sätt... Det är en tjej som är jätteduktig, jättedriftig. Och hennes arbetssätt är läckert. Hon går ut, träffar dom, kollar dom i skolor, på fabriker och så där. Hämtar folk. Uppsökande. Och så hittar hon pärlor, riktiga pärlor.

Att bedriva mångfaldsarbete som tillfälliga projekt, att underlåta att göra en maktanalys och att inte använda sig av de rasifierade medarbetarnas erfarenheter och kunskap på planeringsstadiet när riktlinjerna dras upp har undergrävt förtroendet för en hel del sådant arbete.

7.1.4 Radioprogrammens hierarki

Olika radioprogram har olika hög status. Program som befinner sig centralt placerade i det vita rummet som Ekot och andra nyhetsprogram placeras högst upp i hierarkin. Program på minoritetsspråk befinner sig i stort sett utanför det vita rummet och placeras långt ned. Dessa hierarkier är informanterna mycket medvetna om. Där finns en strävan att nå utanför de relativt slutna och osynliga minoritetsrummen och komma in i det centrala vita rummet.

Angel - Det kan kännas smalt att endast jobba för en minoritetsgrupp. Svenska är arbetsspråk även för de som sänder på minoritetsspråk. De som arbetar där är alla minst tvåspråkiga. Minoritetskanaler är så osynliga. De är inte så viktiga och många på SR förstår inte vad dom gör inom dom redaktionerna. Där finns väldigt lite samarbete och inkludering från den svenskspråkiga sidan. Dessutom får minoritetsspråksredaktionerna kämpa för att få sina sändningstider. Det är lätt att

svenskspråkiga program tar över. Höga chefer på SR vill att minoritetskanalerna ska göra mer program på svenska. Minoritetsredaktionerna är isolerade från majoritetsredaktionerna. Visst samarbete finns mellan minoritetsredaktioner.

*Minoritetsredaktionerna borde vara mer inkluderade i stora SR. Vi är som en egen ö...
Camille - Om man jobbar på ett minoritetsspråk så är det bara en minoritetsgrupp som lyssnar på en. Man känner sig... hela livet bor man i Tensta därför att man är isolerad. Man arbetar på ett annat språk som är ett minoritetsspråk så är man ... en del av en minoritet men inte en del av hela samhället.*

Dana - Ekot har högst status inom SR och där är politik och utrikes i topp.

Hierarkin när det gäller radioprogram påminner om hierarkin i samhället i stort. Ekot och hårda nyhets- och aktualitetsprogram har högst status. Politik, ekonomi och viss utrikes bevakning ses som viktiga områden, medan program på minoritetsspråk verkar betraktas som isolerade särintressen.

7.2 Röst, Tal, Språk

Alla informanterna får reaktioner från lyssnare via mejl, telefonsamtal, brev och spontana möten. En av dem har bara fått positiva reaktioner under hela sin karriär. De andra tre har fått både positiv och negativ respons. Lyssnarreaktionerna är delvis beroende av vilken sorts program det är frågan om och vilket tilltal som anses passande, det vill säga vad som är normen, för programmet. Lyssnarna reagerar mycket och starkt på vad de upplever som avvikelser i högstatusprogram som nyheter och samhällskommenterande program. När det gäller kultur- och minoritetsprogram tycks publiken ha större fördragsamhet med det som avviker från språk- och talnormen. De stora striderna historiskt vid tidigare normbrott när det gällde kön och dialekt stod även då kring nyheter och samhällsprogram. Detta kan ses som en avspeglning av maktordningar.

De som arbetar med minoritetsspråk kläms mellan kravet på att bevara minoritetsspråkets någorlunda skyddade men perifera rum och viljan att integrera minoritets- och majoritetsspråken.

När det gäller språket uttrycker informanterna i olika grad osäkerhet. Arbetet tar extra lång tid och de kan inte lita på enbart sin egen kunskap och omdöme när det gäller arbetspråket svenskan. De ber kollegor eller anhöriga att läsa texter för språklig kontroll. De kämpar med uttal och betoningar. De känner ofta en otillräcklighet när det gäller språket.

Det finns lyssnare som vill driva informanterna ut ur det vita rummet Sveriges Radio.

Informanternas berättelser vittnar om att det råder brist på förebilder som de kan spegla sig i och känna igen sig i. Några av dem har svårt att känna sig inkluderade när de lyssnar på SR. Det är inte deras rum. De sticker ut.

7.2.1 Talnorm

Det finns normer och ideal för hur journalister och programledare ska tala och hur deras röster ska vara men de är inte tydliga och de är sällan uttalade. Normen är så pass dominant att den inte behöver uttalas. Olika ideal gäller för olika program. Ju högre ett program befinner sig i maktordningen desto mindre variation och normavvikelse tillåts. Det är idag svårt att finna en enhetlig norm för tilltalet i radion. Det är också svårt att finna beskrivningar av och regler för ett idealt sätt att tala i radion. Som tidigare nämnts finns det allmänt hållna råd om att talet ska vara begripligt, levande och korrekt och att det mestadels ska vara talspråkligt. Informanterna menar dock att städad rikssvenska fortfarande är normen. Det är värt att notera skillnaden i inställning till studiens fokus på andraspråkssvenska och brytning. Informanterna som var öppna och positiva och bejakade min studies ämne. De vita journalisterna och den vita chefens tveksamhet och rädsla för att

en studie om andraspråkssvenska skulle ses som något negativt och förminskande av de andraspråkstalande journalisterna själva. Här finns också en annan aspekt. Man har olika uppfattningar om vad som är värt att uppmärksamma, studera och ägna tid. Det vill säga vad som är viktigt och vad som bör prioriteras. Förtroendekapitalet är viktigt för public service. En av informanterna tolkar normen så att högstatusprogrammet nyheterna ska läsas av en pålitlig och trygg röst det vill säga en vit svensk röst.

Angel - Det ska definitivt vara rikssvenska. Det finns naturligtvis olika dialekter men det låter väldigt svenskt. Jag känner mig inte inkluderad när jag lyssnar på SR måste jag säga även om jag jobbar där själv... neej för det finns inte så mycket alternativa röster och alternativa sätt att prata... Svenska språket har högst status. Engelska har också hög status. De nationella minoritetsspråken har en given plats, men dom har ingen status. Det finns svenskspråkig publik som inte vill ha sändningar på minoritetsspråk över huvud taget.

Man ska prata väldigt flytande och snabbt. Jag pratar inte tillräckligt snabbt. Ibland måste jag fundera på ord och böjningar. Det ska finnas ett flow. När jag sänder på svenska måste jag ha ett långsammare taltempo för att jag måste tänka efter på ord och böjningar. Det är olika röstideal för olika program. På nyheterna ska det vara väldigt samlat, lugnt, allvarligt. Det ska vara pålitligt, en trygg röst som skapar trygghet för folket. Då är det kanske en trygg svensk mansröst eller kvinnoröst som pratar. Om det skulle vara nån som bryter lite eller så här har... jobbig röst... När det gäller nyheter så ska det vara röster som inte stör människor utan det ska vara att man bara hör budskapet... Det kan vara svårt med självförtroendet när det gäller det svenska språket. Det är lätt att jämföra sig med dom som har svenska som modersmål. Ibland tycks språkkompetensen överskugga journalistkompetensen.

Även hos den som aldrig fått någon lyssnarkritik finns en osäkerhet vad det gäller språket och brytningen. Det skulle kunna tolkas som att även Bent tvekar inför att inta en central plats i det vita rummet.

Bent - Jag sa till de olika cheferna på vår avdelning: Får ni brev som klagar på mig? De svarade nej. Och jag frågade den gamla och den nya chefen. Skulle du ärligt svara på om du har fått några negativa reaktioner? Jag jobbade mycket med mitt uttal av svenskan. Bland det svåraste som finns i svenska är ju de långa och korta vokalerna. Jag vill hantera det svenska språket som mitt första språk. Röstideal på SR? Det finns kanske nedskrivet. Vi talar om det på seminarier.

Manipulera, ändra, byta ut. Tala långsamt, nyansera betoningarna. Röstläge, värme. Jag älskar – lyssnaren ska älska. Jag gör det för lyssnaren och talet är vår kontakt. Det är det viktigaste som finns tycker jag. För mig är språket ett verktyg för att kunna göra det som är bra bättre. Att kunna skriva någonting och uttrycka dina känslor. Inte komplicerat. Det är inte det som är poängen.

Rösten, sättet att tala och en personlig säkerhet spelar större roll för trovärdigheten än dialekt och brytning menar Camille. Kanske kan den sortens hoppfulla tänkande överbrygga en del av det förtroendegap som uppstår på grund av den misstänksamhet som forskningen visar att vissa sorters brytningar väcker hos majoritetsbefolkningen.

Camille - Det nya, moderna är att man ska låta personlig. Ju vanligare du låter desto bättre. Man ska låta varm, engagerad, koncentrerad. Man vara sig själv och försöka att bjuda på sig själv i sin röst. Rösten och sättet att tala spelar roll för trovärdigheten. Huvudsaken är att man låter säker på sig själv. Då spelar dialekt och brytning mindre roll. Taldirektiven förmedlas i återkopplingen och på seminarier. ”Du hade ett fint tilltal.” Det betyder att du inte har satt dig ovanpå den personen du intervjuar utan du

är på samma nivå. Du ska ha ett vänligt, varmt tilltal. På nyheterna är det annorlunda. Där ska tilltalet vara mer rakt, mera nyhetsmässigt. Idealet på SR är rikssvenska trots att det inte sägs. De säger att man ska ha många olika röster. Man ska försöka intervjua folk från hela landet så att det hörs en variation. Det är det uttalade idealet. Hela landet ska höras. Hur journalisterna/programledarna ska tala sägs det inget om. Det talas varken om dialekt, brytning eller rikssvenska. Det är ett icke-ämne. Att svenska inte är mitt första språk stör mitt arbete. Jag tänker mycket på det. Det tar längre tid för mig att göra program än för mina svenska kollegor. Jag måste rätta mitt uttal. Jag måste läsa min text flera gånger. Det jag har problem med är betoning. Jag betonar på mitt modersmål och inte på svenska. Det är det som är det problematiska. Den där betoningen, prosodi¹⁴ heter det, den där lilla sången. Det kan jag aldrig på svenska, kommer jag aldrig att kunna. Dom långa och korta vokalerna är svåra. Skillnaden mellan väg och vägg.

Det talas om vikten av att många olika röster hörs. Det ska vara variation och hela landet ska höras. Men det gäller de medverkande, de som är ett inslag, de som intervjuas, inte radions medarbetare. Fler olika röster och mer variation bland medarbetarna skulle innebära en maktförskjutning. Man ska ha många olika röster, men det outtalade idealet är rikssvenska. Det talas inte om dialekt, brytning eller rikssvenska. Den rådande normen rikssvenskan är ett "icke-ämne".

Dana - När jag kom till min nuvarande redaktion sa jag till chefen, herru, kolla hur jag bryter, alltså, folk kommer att störas av min brytning. Mina chefer har varit tuffa och stöttat mig. "Lyssnarna får ta det. Du är en SR-medarbetare."

De är få de som reagerar och sedan tar steget att vända sig direkt till mig. De flesta gör det som till vilken... (suck) annan reporter som helst. De skickar synpunkter. Några få har anmärkt på att man har sagt ett ord fel och hänvisar till "Ah, du är säkert invandrare och det är därför". Betoningar, det har jag fått jobba med jättemycket. Och det är en av dom stora grejerna när jag går in i studion. Jag har mycket lättare att prata live än att läsa, läsa upp. För en som jag är det väldigt svårt med hat och hatt och s-en. Min sambos barn säger "Du jobbar på SR du borde veta skillnaden på (jul)tomten och tomten (som huset står på)."

Det var en bloggare som skrev: "Första gången jag hörde Dana på SR så stördes jag av hens brytning så jag förstod inte vad hen sa utan jag fastnade i hur hen uttalade orden. Och sen andra gången då var det nästan likadant, tredje gången började jag liksom känna att aha och sen efter några gånger då började jag höra vad hen sa. Så till slut bara det att hen var med i radion gjorde att mitt öra vandes vid den där brytningen så nu hör jag inte längre brytningen." Och jag blev så varm. Det var hen som började med "en charmig xx brytning". Man kan bryta och ändå va trovärdig. Och jag kan tänka mig att det finns den känslan av att: Den här människan är invandrare. Ska man verkligen lita på vad hen säger, typ?"

Det finns ingen uttalad policy eller det finns inget i väggarna heller. Det är tvärtom. Jag känner att det är för lite krav på röst. Det finns fula röster som hörs i radio och ingen reagerar på det. Ingen har anmärkningar. Jag har kommit fram till följande slutsats att rösten är sekundär på vissa av SR:s avdelningar.

För Angel och Camille, liksom för mig, som flitig radiolyssnare, framstår rikssvenskan som den rådande språk- och talnormen på SR. Att detta inte uttrycks i handledningar och råd till journalister och programledare kan vara ett tecken på att normen är så stark så att den är

¹⁴ Talets musikaliska dynamik (melodiförlopp, frasering och rytm) som språkligt uttrycksmedel.

självklar och osynlig. Talnormen är ”ett ickeämne” som Camille uttrycker det. Danas bloggare lyfter fram det troliga scenariot att vi vänjer oss vid att lyssna på, tycka om och förstå olika varianter av det svenska språket ju mer och oftare vi exponeras för dem.

7.2.2 Språkens och brytningarnas hierarki

Språkens och brytningarnas hierarki på SR följer en något gammalmodig vit världs- och maktordning. Ju större det kulturella avståndet är mellan ursprungslandets språk/brytning/kultur och det vita svenska desto längre ned i hierarkin placeras det.

Angel - Svenska absolut. Engelska har hyfsat hög status också faktiskt.

Men sen kommer... de här nationella minoritetsspråken som ska ha given plats. Vilket de också har men, men dom har ingen status på det sättet, tycker jag. Finska är största minoritetsredaktionen. Inom alla minoritetsgrupper finns det naturligtvis också fördomsfulla människor. Det finns vissa som tycker att meänkeli inte är ett språk. Att det är bara en dialekt av finskan. Meänkeli-talarna själva är väldigt stolta över sitt språk och de är tornedalingar och det är en extremt viktig identitetsgrej. Du vet det finns hierarkier i allting. Sameradion är också hyfsat stor. De har mycket fördelar just för att deras community är väldigt tight.

Bent - Jag tycker inte om när man talar fort. Det spanska språket har det här ibland. Det låter som om du har ett gevär och skjuter. Jag vill att du talar tydligt. Jag vill höra både vokaler och konsonanter. Jag vill höra ordentligt dina betoningar och så vidare. Och du ska säga hela ordet.

Camille - En journalist jag känner bryter på engelska så för honom är det inga problem i Sverige... Och det är det som jag brukar säga till mina kollegor. Hade jag brutit på engelska då hade jag varit ... tuff. Om man bryter på engelska då är man viktig då är man en vit invandrare. Det är skillnad på invandrare och invandrade. Engelska högt upp och sen, jag vet inte, franska nästa, tyska tredje, finska fjärde... typ. Jag skulle placera spanska femte avdelning. Asiatiska kanske ännu längre ner, kanske, kanske inte... arabiska, olika afrikanska språk...

Forskningen och informanterna är överens om rangordningen för språk, hur de talas och brytningar. De svenska och engelska språken och brytning på engelska ligger i topp.

7.3 Strategi

Alla informanterna är ytterst välutbildade med dubbla utbildningar ofta inom flera olika områden. De ger alla intryck av att vara väldigt målmedvetna och de verkar alltid ha arbetat mycket och hårt. Ett par av dem kallar sig perfektionister.

Ingen av dem vill låsas vid ett minoritetsspråk. De vill kunna arbeta på svenska och på sitt modersmål. De är också på sin vakt mot att stängas in i ett mångfaldsfack.

Min slutsats är att för att en rasifierad journalist/programledare ska lyckas erövra och behålla en plats i det vita rummet SR ställs det extremt höga krav på utbildning, förberedelser och arbetsprestation. Informanterna vittnar om att de förutom det journalistiska arbetet måste ägna mycket tid och uppmärksamhet åt grammatik och uttryck och öva uttal, betoningar, flöde med mera.

Angel - Alltså jag skulle vilja blanda. Jag vill absolut inte koncentrera mig på minoritetsspråket. Det känns att det inte är så mycket saker man kan göra där för att det är såklart mindre publik. I framtiden skulle jag absolut vilja fokusera mer på det svenskspråkiga och det skulle vara bra om man skulle kunna kombinera på nåt sätt och göra både och. Men självförtroendet, att jag inte har svenska som mitt modersmål. Jag ser det som ett hinder. Jag gör det faktiskt. Jag är en sån där som kräver jättemycket av mig själv. Lite av en perfektionist kan man säga.

Bent identifierar sig inte alls som invandrare eller som tillhörig en minoritet. Han gör ett val som inte alla rasifierade individer kan göra på grund av utseende, hudfärg med mera. Det skulle kanske kunna ses som ett strategiskt val att undvika att betrakta sig som annorlunda och främmande för att passa in och inte känna sig obekvämt i det vita rummet. Danas strategi tycks vara att kryssa mellan identiteterna på ett som det verkar ganska lättsamt sätt. Att vara perfektionist kan också ses som en strategi. De egna högt ställda kraven kan fungera som sporrar eller utgöra hinder.

Bent - Jag har aldrig sett mig, betraktat mig som annorlunda. Jag motsvarar inte bilden av invandrare. Jag tycker att invandrarbegreppet är problematiskt. Man ska inte klassifiera folk.

För mig... demokratin betyder att alla är... ihop. Det är en minoritet det här och det här är en majoritet. Nä, jag kan inte tänka i såna termer. Hellre i termer en bra mänska och... en mänska som är ofärdig.

Camille - Jag är perfektionist. Jag har schyssta kollegor. Dom läser alltid mina texter. Jag vill inte gå med texter som har dålig grammatik.

Dana - När jag började som journalist på tidningen X så vägrade jag att ta mig an invandrarfrågor, flyktingfrågor. Nix! Jag jobbade med politik, sociala frågor, EU och så vidare... jag ville inte hamna i ett invandrarfack för att jag är invandrare. Nej. Så jag vägrade i flera år att jobba med dom frågorna. Sen tänkte jag att dom är viktiga så jag jobbar med dom ändå. Men då hade jag redan visat att jag kan det här.

Radiomedarbetarna har tillfälle att få träna röst och tal med professionella pedagoger. Uppenbarligen informeras det inte effektivt om denna möjlighet eftersom så få av medarbetarna känner till den. Som logonom och skådespelare finner jag det uppseendeväckande att det inte är obligatoriskt med åtminstone en grundträningskurs som introduktion för alla SR:s medarbetare. Röst- och talträningen borde sedan följas upp årligen. Journalister och programledare på SR arbetar i ett avancerat och krävande röststyrke. Rösten, som är ett av de absolut viktigaste arbetsredskapen på radion, behöver vara bärig, smidig, flexibel och framför allt hållbar. Andra yrkesgrupper, till exempel skådespelare och sångare, som också har rösten som arbetsredskap, förväntas träna regelbundet och hålla sitt arbetsredskap i trim. Det har inte gått att finna någon plan hos SR för röstligt och språkligt stöd för radiojournalister med svenska som andraspråk. Det skulle till exempel gälla träning av språkljud, uttal, betoning, ordföljd. Det är anmärkningsvärt att SR inte ser till att alla medarbetare som har svenska som andraspråk får kontinuerlig träning i svenskt uttal med mera. Detta för att underlätta för andraspråkstalarna och minska det extraarbete som språksvårigheter innebär och därmed ge alla medarbetare så lika villkor som möjligt. Röst- och språkträning är alltså inte ett prioriterat område på SR, som tilldelas ordentligt med tid och resurser.

Angel - Nej jag håller inte på med röstträning, men det borde jag säkert göra. Nej det finns ingen röstlärare eller röstcoacher här hos oss. Det skulle behövas. Jag vet inte om andra kanaler har det, men vi har absolut inte sånt. Jag tycker att det skulle finnas stort behov. Jag skulle vilja jobba med mitt uttal men jag vill ändå behålla mitt sätt att intonera.

Camille - Nuförtiden tränar jag inte min röst. Jag gjorde det förr när jag arbetade med mitt modersmål på radion. Det kom personer som var specialister på uttal. Vi gjorde en massa övningar där man låg på golvet och man andades och man lärde sig att prata utan papper och i mikrofonen och sånt. Det var svenska experter [min understrykning] som tränade oss på vårt modersmål. Men sen när jag kom till svenska redaktionen tränade jag med en kollega för att jag var så trött på dessa personer som gjorde den där träningen. Jag ville gå en kurs med en logoped eller någon som kunde hjälpa mig

med det svenska uttalet, men det blev aldrig av. Vi pratar inte om rösten som sådan. Det är ingen som tänker på om man blir trött i rösten. Nej vi får inga erbjudanden om röstträning.

Dana - Vi har röstvård. Vi får tider. Men det är frivilligt. Jag har gått två gånger och så får man göra olika övningar. Röstcoachen lyssnar på ens inslag och säger "Vad tror du om det här då?" Andningen (drar djupt andetag) och kroppshållning och hur man ska läsa och tänka på om jag har lyssnaren där och uttalsträning... Hen tyckte att andning och så där det kan du klara av, men du måste träna ditt uttal. Det är för lite. Jag arbetar inte mycket med min röst.

Informanterna vill ha röst-, tal- och språkträning. Av deras uttalanden framgår det också hur viktigt det är att integriteten respekteras av de som leder träningen och att träningen sker utifrån medarbetarens behov och önsknings. Ett av citaten beskriver hur den vita blicken härskar och det vita rummet breder ut sig när uttalsträningen på en minoritetsgrupps eget språk leds av vita svenskar som inte har språket som modersmål.

7.4 Framtid

Hur ser informanterna på sin och kommande generationers framtid inom Sveriges Radio? Tror de att SR:s medarbetarkår i framtiden kommer att ha större mångfald och på så sätt spegla befolkningens sammansättning bättre än nu? Det finns ett arv av normer och maktordningar att förhålla sig till. Den norm för medarbetarnas tal och tilltal i etern som gällde från radions start 1924 och under många år framöver skulle kunna sammanfattas som manlig, akademisk och vit med rikssvenskt tal. Den skulle kunna kallas maktens röst. Normen har dock luckrats upp genom åren och blivit mer mångfasetterad. Numera arbetar både kvinnor och män på radions alla redaktioner. Ett antagande som jag gör är att uppdelningen av kvinnor och män vad det gäller programproduktionen på SR liknar den i samhället i stort. Det skulle innebära att kvinnor i större utsträckning än män arbetar med program om så kallade mjuka, personliga och mänskliga ämnen medan män tar hand om hårda fakta, nyheter och ekonomi. De aspekterna ligger dock utanför denna studies ämnesområde. Vi vet att en överväldigande majoritet av den svenska journalistkåren är vita, högutbildade kvinnor och män och att de tillhör medelklassen (Jönsson, 2005). I SR:s Mångfaldspolicy önskar man bland annat att SR ska vara "ett företag där olikheter i samspel är en tillgång". Där står också att SR har i uppdrag att med programverksamheten erbjuda ett utbud som speglar mångfalden i samhället. En insikt eller möjlig självkritik finns i samma policy. "... den bild av samhället som förmedlas av vår produktion påverkas av hur långt vi själva hunnit med mångfaldsarbetet." (SR, Mångfald på Sveriges Radio).

Angel- Vi kan inte bara välja bort vissa som är jätteduktiga på grund av att de låter annorlunda. Det kan man inte göra i fortsättningen för vi lever i ett samhälle som är mångfaldigt på riktigt. Så då tycker jag att SR borde verkligen spegla det... det är så världen ser ut med alla möjliga sätt att prata.

Det finns en hoppfullhet och ett strategiskt tänkande i att se sig som en länk i en kedja av normbrytare.

Dana- Och jag hade hört historien om när den första kvinnan läste nyheter och det blev värsta ramaskri. Den första skåningen läste nyheter och det blev värsta ramaskri. Så när den första blatten kommer och bryter som jag... det blev inget ramaskri. Och det kanske säger nånting om Sverige. Hade det varit på 80-talet kanske det hade hänt nåt. Men nu verkar det som att folk har börjat vänja sig vid att det finns folk som talar svenska på andra sätt än dom vanliga i det här landet. Det är kul.

Kritik och samtidigt en tro på att SR:s goda intentioner faktiskt omsätts i praktik.

Camille - SR har varit slarviga vad det gäller mångfalden och inte ansträngt sig tillräckligt för att skildra livet och kulturen hos olika grupper i samhället. Framför allt

har inte människor med dåliga resurser och lite makt kommit fram. Jag tycker att SR har vaknat upp på senare år. Nu förs många samtal på SR om vikten av att skildra stadsdelar och små orter som har hamnat i skymundan. Man försöker skildra och inkludera olika samhällsklasser, människor med olika etnicitet, religion, funktionsnedsättningar och ålder. Man har blivit medveten om att de allra flesta som arbetar på SR tillhör vit, svensk medelklass. Det finns en god intention hos ledningen att öka mångfalden bland dom anställda.

Tankarna på egen utveckling och public service-arbetet går hand i hand och flätas samman.

Angel - I grunden så... har min dröm varit att nån gång jobba med tv men sen har jag hamnat på radion Jag har inget så där att jag skulle bara vilja, vilja stanna på radion. Men jag har funderat lite på det här med UR. Jag tycker det är så spännande vad dom gör. Det känns som att deras syfte kan jag stå bakom och jag tycker det dom gör är extremt viktigt.

Att tvivla, att se sin egen praktik som ett tillfälligt undantag och på samma gång bära på en förhoppning om en fortsättning.

Camille - Om det kommer att bli fler radiojournalister som har svenska som andraspråk i framtiden? Neej, jag tror att vi är en generation som är... som, det var det. Det var en historisk grej. Om kriget fortsätter i världen och det kommer flera journalister från... till exempel från Syrien nu som är unga och... kanske. Förhoppningsvis fortsätter det men, jag vet inte. Nu kommer en annan generation som ska ta över och samhället blir mera modernt och... att vi inte behövs på något sätt... Att det räcker med att det kommer unga som har en annan bakgrund och som hörs och som är stolta över sin identitet. Vad jag skulle ge för råd till de unga? Var mycket noga med research, var mycket noga med fakta. Var mycket noga med att gå till källan. Och försök att inte göra fel med grammatiken, men skit i dialekten, skit i din brytning, skulle jag säga. Men var extra noga när det gäller att kolla fakta.

Att bana väg för nya generationer och att vara en aktiv förebild.

Dana - Jag har alltid känt för dom som har en annan bakgrund än svensk. Det är en speciell känsla. Och är dom unga ännu mer. Och jag har alltid sagt till dom vi måste hjälpas åt. Så jag har alltid ansträngt mig mer eller mindre effektivt för att bana väg för dom som har det svårare i mina ögon att etablera sig här. Så jag har nån typ av gruppsolidaritet som, som är mer så här nätverksbaserat. Men det ska va duktiga personer.

Om jag tror att det blir fler journalister på radion med svenska som andraspråk? Absolut. Jag har aldrig sett mig som banbrytande, men jag vet att jag (djupt andetag) att vi är oavsett vi vill eller inte så är vi förebilder. Det märker jag. Jag tar taxi oftast i tjänsten, åker ut till intervjuer och tillbaks. Vilka kör? Blattar som jag och så... "Är det du som är XX?" när dom tittar på kortet. Jaa. En kurd sa en gång, "Jag säger till mina barn det går att jobba. Va bra, va roligt, jag ska säga jag träffade dig." Det var den skönaste kommentar jag fått. Jag sa, mannen, säg till dina ungar att dom ska kämpa. Den som kämpar kommer fram.

Att ta plats på den offentliga arenan när man inte stämmer med normen kräver hårt arbete, styrka, mod och uthållighet. Den från normen avvikande är synlig och kan inte ta något för givet. Vithet är osynlig och obemärkt. Den är det frånvarande centrum kring vilket andra enbart framträder som avvikare eller jämförelseobjekt. Men vithet är bara osynlig för den som äger den. Rum orienteras kring vithet. Detta får icke-vita kroppar att känna sig obekväma, utsatta, synliga och annorlunda när de upptar detta utrymme (Ahmed, 2011).

På sätt och vis ger erfarenheten av att inte vara vit i en vit värld inte bara en annan utsiktspunkt utan desorienterar också sakernas ordning. Detta "inte" är inte alltid negativt. Varje lustfylld upplevelse av hur världen öppnat sig som jag haft, har börjat med den där vardagliga känslan av obekvämheter, av att inte

passa en stol, av att förlora min plats, av att bli kvar och försöka hålla balansen. Så ja, om vi börjar med en kropp som förlorar sitt säte, blir den värld vi beskriver en annorlunda... (Ahmed, 2011)

Hoppfulla, framåtsyftande tankar om att den rasifierades obekvämheter i det vita rummet, i den vita världen kan vändas och användas och resultera i en lustfylld upplevelse av hur världen öppnar sig. Från denna den andra utsiktspunkten blir det möjligt att beskriva världen på ett annorlunda och nytt sätt.

8. Diskussion

Forskning om tal och talare av andraspråkssvenska i offentligheten är hittills i stort sett obefintlig. Det finns dock relevanta studier inom språkforskning och inom forskningsområden som mångfald, normkritik och intersektionalitet. En del av den forskning som jag relaterar till i min studie har jag tematiserat i avsnittet om Forskningsläge (Kapitel 3) under rubrikerna *Mångfald, Brytning och förtroende, Lyssnare/mottagare och Talare/sändare*.

I studiens Analysavsnitt (Kapitel 7) använder jag fyra bärande teman *Maktordningar, Röst, tal, språk, Strategi* och *Framtid* med underrubriker. Studiens syfte var att undersöka radiojournalisternas egen upplevelse av andraspråkstalandet i förhållande till yrkespraktiken. Studien ställde frågor om hur journalister med svenska som andraspråk ser på användandet av svenskan i relation till sitt yrke? Om hur de upplever sitt användande av svenska som andraspråk i relation till trovärdighet som är så viktig inom public service? Och om vilka positiva respektive negativa upplevelser de har av relationen svenska som andraspråk – yrkespraktik?

Informanterna är påtagligt stolta över att de arbetar i ett public service-företag. Public service-begreppets innehåll och kärnfrågor är viktiga för dem. Som journalister inom SR har de makt och de kan påverka samhällets utveckling. Som varande andraspråkstalare, rasifierade och i minoritet på radion kan de betraktas som föregångare, pionjärer och de fungerar som förebilder för minoriteter och eftersatta grupper. När deras annorlunda svenska hörs i etern kan även den som inte talar rikssvenska känna sig bekräftad och inkluderad. Studiens informanter befinner sig som journalister inom public service alltså högt upp i vissa maktordningar samtidigt som de som rasifierade personer hamnar på andra maktordningars lägre nivåer. Bruten svenska reduceras i vissa sammanhang, som till exempel i det av Johansson & Öberg studerade tv-programmet "Efterlyst", till bara ytterligare en negativ egenskap hos stereotyp skildrade, rasifierade individer.

Informanternas närvaro i de vita rummen är villkorad. Studien visar att de i flera avseenden befinner sig i ett utanförskap på grund av sitt avvikande språkbruk. Att vara rasifierad, att tillhöra den så kallade mångfalden innebär ett utanförskap. Ett utanförskap som antingen gör individen osynlig eller alltför synlig i det vita rummet. En individ som i trängda lägen riskerar att pekas ut som den som tar platsen från någon med större hemortsrätt. Att någon identifieras som tillhörig mångfald kan också leda till misstanken att den position som individen erövat inte beror på hans kompetens utan är en slags förläning hen tilldelas på grund av mångfaldstillhörigheten.

Att arbeta på sitt andraspråk i ett offentligt talaryrke är krävande. Det blir ofrånkomligt en ökad arbetsbörda både när det gäller att skriva och att tala. När grammatiken väl är på plats gäller det att arbeta med språkljud, uttal, prosodi och betoningar. Med modersmålet följer en självklarhet och trygghet. Den språkliga tryggheten måste andraspråkstalaren med stor möda arbeta sig fram till. Självförtroendet kan svikta när inte grundtryggheten i språket finns där. I public service framhålls ofta hur oerhört viktigt förtroendekapitalet är. Lyssnarna ska lita på vad som sägs i radion och känna tillit och förtroende för medarbetarna på SR.

Olika studier visar på i vilken extremt hög grad individers tal och röst påverkar hur andra människor uppfattar och bedömer dem. Torstenssons, Rödin & Özcans och Årmans undersökningar visar alla hur snabbt vi människor uppfattar att en person talar svenska med

brytning. Dessutom skapar vi oss blixtnabbt en bild av talarens bakgrund, ursprung och personliga egenskaper utifrån en oftast stereotyp uppfattning om det land eller område vi tror att personen kommer ifrån. Lyssnare utvärderar dessutom röster utifrån hur socialt önskvärda de uppfattar talarna och utifrån det kulturella avstånd de upplever mellan sitt eget och röstens ursprungsområde. Dessa studier kan kopplas direkt till lyssnarreaktioner som informanterna får. Lyssnaren som irriterar sig på Camilles intonation störs av att den risksvenska talnormen inte är allena rådande. Det finns lyssnare som har stora problem med att människor med annorlunda uttal av det svenska språket över huvud taget tar plats i radion och i offentligheten. Danas dödshotande lyssnare är tydliga på den punkten. De ondgör sig över att ”invandrarna tar över”. De gör sin egen maktanalys. Här finns ett hotande förtroendegap grundat i stereotypa föreställningar.

Som offentliga personer eller röster utsätts de rasifierade journalisterna för den differentierade vita blickens (Werner & Björk, 2014) olika aspekter. Dana utsätts inte bara för den rasistiska blicken utan också för både den erotiska och den etnotistiska blicken.

När det gäller den rådande hierarkiska ordningen för språk och brytning stämmer informanternas uppfattning väl med vad som framkommer hos Torstensson, Rödin & Özcan och Årman.

Informanterna förhåller sig till mångfaldsprojekt med en viss skepsis och de problematiserar mångfaldsbegreppen. De upplever att formuleringar i policies och planer på SR sällan förverkligas till praktik medarbetarna emellan och i arbetet. De kritiserar, liksom de los Reyes & Martinsson, Ahmed och Huhta gör i sina studier, att många mångfaldsprojekt inte innefattar någon maktanalys. Det tvååriga Zebraprojektet på SR, SVT och UR var ett exempel på ett storslaget projekt som saknade maktanalys. Ett projekt där tilltalet i vissa fall på ettoreflekterat sätt utgick från att alla berörda var vita som skulle vänja sig vid och lära sig välkomna mångfald. När det gäller informanternas syn på och upplevelse av mångfaldsprojekt och mångfaldsretorik stämmer de väl överens med den forskning jag studerat.

På Sveriges Radio är rikssvenska den rådande talnormen. Den är, som normer oftast är, outtalad, otydlig och osynlig. Vilken talnorm som faktiskt råder på SR är som en av informanterna säger ett ”ickeämne”.

I Sveriges Radios 90-åriga historia har det förekommit två tydliga normbrott. Det första var långdraget på grund av det starka motståndet och det ägde rum mellan 1929 och tidigt 1940-tal. Det var då kvinnoröster hördes i radio först som hallåpersoner och så småningom även som nyhetsuppläsare. Nästa normbrott lät vänta på sig ända till mitten av 1970-talet då SR experimenterade med att låta en manlig journalist läsa riksnyheter på skånska. Även då sägs reaktionerna ha varit hätska. Nu befinner vi oss troligen i början av ett tredje normbrott när andraspråkstalande radiojournalister med hörbar brytning, fortfarande dock endast ett fåtal, arbetar på och hörs i olika sorters program inklusive Ekot och nyheterna.

Något jag finner anmärkningsvärt är att SR inte ser till att alla som har svenska som andraspråk får kontinuerlig träning i svenskt uttal, betoning, prosodi med mera. Detta för att underlätta för andraspråkstalarna och minska det extraarbete som andraspråkstal innebär och därmed ge alla medarbetare så lika villkor som möjligt. Röst- och språkträning är som synes inte ett prioriterat område på SR eftersom det inte tilldelas ordentligt med tid och resurser.

8.1 Metodval

Valet att via intervjuer hämta undersökningsmaterialet direkt från informanterna tycker jag var bra. Likaså passade de kvalitativa, semistrukturerade intervjuerna studiens syfte att undersöka informanternas arbetslivsvärld. Däremot var antalet frågor för många och ämnesområdena för omfattande och oprecisa. Jag skulle ha gjort kortare intervjuer. Så här i efterhand önskar jag att jag redan från början hade varit på det klara med vilket teoretiskt

perspektiv jag skulle använda för analysen. Det skulle förmodligen ha varit givande att höra informanternas syn på de olika maktordningar de anser sig ingå i. I början av arbetet med studien funderade jag också på att låta informanterna svara på en enkät där de skattade olika erfarenheter och upplevelser i arbetet. Kanske hade det varit ett bra komplement till intervjuerna. Det hade dessutom tvingat fram ytterligare preciseringar. Det hade varit intressant att ställa frågor till informanterna om deras arbetssituation utifrån de uppdrag, regler och policier som finns på SR. Alltså en direkt jämförelse mellan retorik och praktik. Det normkritiska och intersektionella perspektivet finner jag intressant och fruktbart men det är svårhanterat då det kräver att jag som genomför studien gör mitt yttersta för att kliva ur mitt vanetänkande och seende. Å andra sidan är det väl just det som forskning syftar till.

8.2 Vidare forskning

Forskning där språkforskare och logonomer samarbetar skulle jag själv väldigt gärna vilja vara delaktig i. Ett viktigt område skulle kunna vara *Studier om uttalsträning med mera för andraspråkstalare som arbetar i röststyrken*. Här vore det intressant att studera politiker, skådespelare, radio- och tvjournalister men också människor som arbetar i andra krävande röststyrken som lärare och läkare. En sådan studie skulle kunna ha stor betydelse för framtiden framför allt med tanke på det alltmer internationaliserade Sverige. Det skulle vara intressant med en jämförande studie om *Röstträning för radiojournalister* för att undersöka om regelbunden röst, tal- och andningsträning gör någon skillnad för journalistens praktik och om rösten blir mer hållbar. Attitydundersökningar är viktiga och intressanta. Jag skulle välkomna studier om *Påverkansfaktorer för acceptans eller icke-acceptans av avvikande tal av det gemensamma språket*. Sådana studier skulle kunna spela en roll när det gäller acceptandet av olikheter och förståelse människor emellan även inom andra områden. En annan studie som jag gärna skulle vilja se är *Kan/Har mångfaldsprojekt förändra(t) maktförhållanden i en organisation?* En sådan studie skulle förstås kräva en omfattande och komplex undersökning. Det behövs också fler studier om talare/sändare liksom om lyssnare/mottagare. Till min glädje har jag just fått höra från en initierad källa att allt fler intresserar sig för studier av mottagare.

9. Slutord

I många år har jag arbetat professionellt med rösten både som skådespelare och logonom. Ändå blir jag överraskad över att forskning visar att rösten, talet och språkbehandlingen är så extremt betydelsefulla när vi människor bildar oss en uppfattning om varandra och över hur oerhört snabbt det går. Utan fakta och kunskap bestämmer vi, såvida vi inte hejdar oss för eftertanke, om rösten och talet tillhör en kompetent, pålitlig och attraktiv människa eller om fallet är det motsatta. Rösten och talet är vårt visitkort. Det visar på hur viktigt det är för människor att få vara trygga i och känna sig bekväma med sin röst, sitt tal och sin språkbehandling. Här finns det massor att göra för logonomer som arbetar med röst, andning, tal- och språkljud på många olika sätt. Röst- och talträning borde ingå i friskvård och kompetensutveckling på arbetsplatser, inom organisationer och i skolor. Likaså skulle logonomer självklart bistå och träna de främmande språkljuden med nyinflyttade när de ska lära sig det svenska språket.

Det är min förhoppning att modern public service-radio i en nära framtid, i denna vår rörliga och globaliserade värld, kommer att bjuda på en regnbågspalett av tal, röster, uttryck och gestaltning på det svenska språket och andra språk som talas i Sverige. Public service har en viktig roll som föregångare och dörröppnare för attityd- och samhällsförändringar och som spegling av samhälleligt liv. Att få leva och verka i rum där vi alla kan känna oss bekväma oavsett kön, etnicitet, klass, religion, sexualitet och så vidare är en dröm jag bär på. Rum där

skillnader inte är av ondo utan tvärtom är självklara, bejakade och uppskattade. Ett samhälleligt rum och ett land där medborgarskap inte grundas på blods rätt utan på gemensamma politiska idéer som demokrati och mänskliga rättigheter och skyldigheter.

10. Litteraturförteckning

Abrahamsson, Niclas (2009), *Andraspråksinläring*. Lund: Studentlitteratur.

Abrahamsson, Niclas (2004), *Fonologiska aspekter på andraspråksinläring och svenska som andraspråk*. I: Hyltenstam, Kenneth & Lindberg, Inger (red.), *Svenska som andraspråk - i forskning, undervisning och samhälle*. Upplaga 1:9. Lund: Studentlitteratur.

Ahmed, Sara (2011), *Vithetens hegemoni*. Stockholm: Tankekraft Förlag.

Andersson Brynja, Olle, Nygren, Klara, Rasmusson, Emma, Sjödin, Anette, Tillberg, Anneli, RFSL, Tema Likabehandling (2012), *KONSTRUKTIV NORMKRITIK, En rapport om normkritik i Europeiska socialfondens projekt*. Arbetsmiljöforum i Sverige AB/Tema Likabehandling.

Arnstad, Maria (2014), *Vi dras till människor som låter som vi*. SvD, 140402

Carlsson, Majja, Lindén, Lisa (2008) *Kroppen*, uppsats 15 hp. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.

de los Reyes, Paulina, Martinsson, Lena (2005), *OLIKHETENS PARADIGM – intersektionella perspektiv på o(jäm)likhetsskapande*. Lund: Studentlitteratur.

Diskrimineringsombudsmannen, do.se/sv/Diskriminerad/Diskrimineringsgrunderna, (130618).

Eder-Ekman, Karin, Rydell, Malena (2007), *Body politics revisited*. Bang 2007:2

Elert, Claes-Christian (2000), *Allmän och svensk fonetik*, Upplaga 8, Stockholm: Norstedts. Expressen.se, (120524).

Feiler, Yael (2012), *Från färgblindhet till färgseende*. Hübinette et al, *Om ras och vithet i det samtida Sverige*. Stockholm: Mångkulturellt centrum 2012:4.

Förtroendebarmeter (140306), Medieakademin, Göteborgs universitet.

Genus.se/meraomgenus/ordlista (130710). Nationella sekretariatet för genusforskning. Göteborgs universitet.

Hammarberg, Björn (2004), *Teoretiska ramar för andraspråksforskning*. Hyltenstam, Kenneth & Lindberg, Inger, (Red.), *Svenska som andraspråk: - i forskning, undervisning och samhälle*. (s. 25-78) Lund: Studentlitteratur.

Hartman, Thérèse (2009), *Problem eller tillgång? En studie om social och etnisk mångfald i högskolan*. (ACTA UNIVERSITATIS UPSALIENSIS, Uppsala Studies in Education No123). Diss. Uppsala Universitet, Department of Education.

Hellspong, Lennart (2011), *Konsten att tala. Handbok i praktisk retorik*. Lund: Studentlitteratur.

Huhta, Helena (2009), *Syns du inte – finns du inte. En kvantitativ studie om inverkan av kön och andra sociala kategorier på människors synlighet i Aktuellt och Rapport*. C-uppsats i medie- och kommunikationsvetenskap, Uppsala universitet.

- Huhta, Helena (2012), *Public Service för oss, vi eller dem? En intervjustudie om mångfaldscoachers uppfattningar om mångfald och strävan mot detsamma inom public service-bolagen*. Mastersuppsats i Intersektionalitetsstudier. Institutionen för etnologi, religionshistoria och genusvetenskap, Stockholms universitet.
- Hübinette, Tobias (2012), *Den svenska utländsk bakgrund-befolkningen den 31 december 2011*. Stockholm: Mångkulturellt centrum, 2012.
- Hübinette, Tobias, Hörnfeldt, Helena, Farahani, Fataneh & León Rosales, René (2012), *Om ras och vithet i det samtida Sverige*. Stockholm: Mångkulturellt centrum 2012:4.
- Johansson Emily, Öberg, Hanna (2007), *Mannen talade svenska med brytning. En studie i hur brott och etnicitet framställs i TV-programmet Efterlyst*. Kandidatuppsats från programmet Kultur, samhälle mediegestaltning. Institutionen för samhällsutveckling och kultur. Linköpings universitet. Norrköping.
- Jonsson, Åke (1987), *Radiatorer på riksspråk och dialekt*. Essä. Tvärsnitt nr.4, 1987.
- Järåsen, Henrik, Petersson, Joel (2013), *Bedömning av utländsk brytning och förståelighet hos personer med svenska som andraspråk före och efter en kurs i svenskt uttal*. Magisteruppsats i logopedi 30 hp, Institutionen för klinisk och experimentell medicin. Linköpings universitet.
- Jönsson, Anna Maria (2005), *Mångfalden i journalistkåren – studier av social sammansättning, samhällssyn och nyhetssyn i den svenska journalistkåren*. Arbetsrapport. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet (JMG).
- Karlsson, Anna-Malin (121120), *Brytningstid för svenska språket*. Språkspalten, Svenska Dagbladet.
- Kvale Steinar, Brinkmann, Svend (2011), *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Upplaga 2:5. Studentlitteratur AB, Lund
- Kulturdepartementet (091217), *Tillstånd att sända ljudradio*. Regeringsbeslut 85.
- Löfroth, Simon (140325), *Begreppet rasifierad kan ha olika betydelser*. SvD 140325.
- Nationalencyklopedin (1990), *brytning*, Band 3, s.384.
- Nationalencyklopedin (1993), *kognitionsforskning*, Band 11, s.149.
- Nationalencyklopedin (130316), NE.se
- Patel, Runa, Davidson, Bo (2011), *Forskningsmetodikens grunder*. Upplaga 4:2. Studentlitteratur AB, Lund
- Puwar, Nirmal (2004), *Space invaders: Race, gender and bodies out of place*. Oxford: Berg.
- Regeringens proposition 2012/13:164. *Bildning och tillgänglighet – radio och tv i allmänhetens tjänst 2014-2019*.
- Rödin, Magnus & Özcan, Gülay (2011), *Is It How You Look or Speak That Matters? - An Experimental Study Exploring the Mechanisms of Ethnic Discrimination*. Department of Economics, Stockholm University and Stockholm University Linnaeus Center for IntegrationStudies.
- SOU 1996:55, *Sverige framtiden och mångfalden*. Stockholm:Norstedts.
- Språkrådet.se/16474, (130527).
- SR, *Mångfald på Sveriges Radio – olikheter i samspel är en tillgång. Policy*.
- SR, *Public Service-Handbok*.

- SR, *Public service-redovisning*, 2012.
- SR, *Public Service-redovisning*, 2013.
- Stefanowitsch, Anatol (2005), *The Matched Guise Technique*.
[www.socialperspectives.pbworks.com/f/exp_matchedguise.pdf_\(140425\)](http://www.socialperspectives.pbworks.com/f/exp_matchedguise.pdf_(140425))
- Sverigesradio.se, (130622, 140325, 140402).
- Sundberg, Johan (2007), *Röstlära. Fakta om rösten i tal och sång*. Upplaga 3:2.
Konsultfirman Johan Sundberg.
- Svensk författningssamling, *Lag* (2009:724) *om nationella minoriteter och minoritetsspråk*.
- Svensk författningssamling, *Radio- och tv-lagen* (2010:696).
- Svensk författningssamling, *Språklag* (2009:600).
- SVTplay.se, *Uppdrag granskning "Den goda viljan"*, 130515.
- Torstensson, Niklas (2010), *Judging the Immigrant, Accents and Attitudes* (Umeå Studies in Cognitive Science 7). Diss. Umeå University Department of Language Studies.
- Torstensson, Niklas (2010), *Pressmeddelande*, Umeå universitet, 100119 (130424).
- Wahl, Anna, Holgersson, Charlotte, Höök, Pia, Linghag, Sophie (2011), *Det ordnar sig. Teorier om organisation och kön*. Upplaga 2:1, Lund: Studentlitteratur.
- Werner, Jeff & Björk, Tomas (2014), *Blond och blåögd Vithet, svenskhet och visuell kultur*, Skiascope 6, Göteborgs Konstmuseum.
- Westergård, Per (2012), *Att vara annorlunda är inget problem för Khazar Fatemi*, Vipåtv 13, 2012.
- Zebra-projektet (20130310), sverigesradio.pbworks.com/w/page/3690211/Zebra-projekt.
- Årman, Henning (2010), *Skiftande attityder En undersökning av attityder till svenska med brytning*. Magisteruppsats 15 hp. Institutionen för nordiska språk. Stockholms universitet.